

UKRAINISCHE ANNALEN FÜR POLITIK, LITERATUR UND KUNST
 ANNALES UKRAINIENNES DE POLITIQUE, DE LITTÉRATURE ET D'ART
 THE UKRAINIAN ANNALS OF POLITICS, LITERATURE AND ART

ЛІТОПИС

ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

ТИЖНЕВИЙ ОГЛЯД ПІД РЕДАКЦІЄЮ
 С. ТОМАШІВСЬКОГО

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ В БЕРЛІНІ

×

Книжка I

Субота, 29-го березня 1924

Зшиток 13

Містить:

ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	193
ВІСТИ З ЗАКАРПАТТЯ — І. П.	194
ПРАЖСЬКА ЕМІГРАЦІЯ — Л. Д.	195
ДРУКАРСЬКА ТРІЙЦЯ (II) — Проф. І. Огієнка	197
КНИЖНА СПРАВА НА УКРАЇНІ — Р. П.	198
КАНАДА — КРАЇНА БУДУЧНОСТІ — В. Клодницького	199
РЕЙН-МАЙН-ДУНАЙСЬКИЙ КАНАЛ — М. Чорного	202
КОЛЕКЦІОНЕРСТВО — Н. Н.	203
MISCELLANEA	204—206
ТЕЖ „ТИХІ ДРАМИ“ — Богдана Лепкого	207
ТАК ЗГАСЛА „ЗІРКА“ — П. Каленського	207

Образковий додаток

„Ukrainske Slovo“

Buch- u. Zeitungsverlag G. m. b. H.

Berlin-Schöneberg

Hauptstraße 11 Tel. Stephan 1445-46

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

КНИЖНЕ Й ГАЗЕТНЕ ВИДАВНИЦТВО У БЕРЛІНІ
ОКРЕМИЙ ВІДДІЛ У ЛЬВОВІ

I. Бібліотека „Українського Слова“.

	Дол.	
1. В. Андрієвський. До характеристики українських правих партій	0,10	
2. В 60-і роки смерті Шевченка, збір. Кузеля	0,10	
3. Бандурист. Жак. Збірка оповідань	0,10	
4. Б. Лепкий. Незабутні Народи	0,15	
5. Пам'яті І. Франка. Зібрав З. Кузеля	0,10	
6. В. Андрієвський. З минулого. Т. I	0,70	
7. Українська літературна мова й правопис	0,10	
8. І. Нотляревський. Твори. Т. I. Енеїда	0,45	
9. І. Нотляревський. Твори. Т. II. Наталка Полтавка, Москаль чарівник і н.	0,25	
10-12. Д. Дорошенко. Славянський світ в його минулому й сучасному	1,50	
В гарній оправі в 1/2 полотна з картою Славянщини		2,—
13. В. Леонтович. Спомини утікача	0,30	
14. І. Герасимович. Життя й відносини на Радянській Україні	0,20	
15. Д-р С. Томашівський. Під колесами історії	0,25	
16-17. О. Стороженко. Твори. Марко Прохлятий і н.	0,90	
18. Слово о полку Ігоревім. Оригінал і переклад, із поясненнями Лепкого (Друкується.)	—	
19. Т. Шевченко. Кобзар, з ілюстр.	1,50	
20. Т. Шевченко. Гайдамаки. Ілюстр. видання	0,90	
21-22. Т. Шевченко. Повісти (Артист, Музика й н.)	0,90	
23. Т. Шевченко. Думки. Вибір поезій	0,05	
24. Достойно єсть. Збірка пам'яті Т. Шевченка	0,05	
25. О. Федькович. Вибір поезій	0,05	
26. Дещо про гроші.	0,05	
27. Рідне Слово. Збірка новел і оповідань	0,90	
28. П. Нуліш. Твори. Т. I. Чорна Рада	0,50	
29. П. Нуліш. Твори. Т. II. Поезії	0,50	
30. В. Леонтович. Хроніка родини Гречок	—	
31. І. Герасимович. Голод на Україні. З 39 обр.	0,50	
32-33. В. Бирчак. Василько Ростиславич, повість	1,—	
34. В. Ємець. Кобза та кобзарі, з бібліогр. Кузеля, ілюстр.	0,35	
35. Б. Ілин. Національне виховання	0,15	
36. П. Нуліш. Твори. Т. III. Україна, з ілюстр.	0,30	
37. П. Нуліш. Твори. Т. IV. Псалтир	0,50	
38. Д-р Ст. Рудницький. Огляд національної території України	0,35	
39. І. Орлов. Каїн і Авель. Драма	0,30	
40. Д-р Ст. Рудницький. Українська справа зі становища політичної географії	0,50	
41. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. 1, Гетьман	0,50	

42. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. 2, Директорія	0,50
43. О. Яремченко. Основи пластику (окавітінгу)	0,10
44. О. Щоголів. Вибір творів	0,25

II. Монографії з обсягу мистецтва.

1. Ол. Архипенко. Твори. З портр. художника, 66 фот. й вступною статтю Г. Гільдебрандта. Видання в укр.-англ., нім. і франц. мовах	5,—
2. О. Новаківський. Твори. З портретом художника й 25 світлинами. (Кінчиться друкувати.)	

III. Підручники.

1. Ол. Барвінський. Оповідання з всевітньої історії (старинної й середньовічної), ч. I	0,40
2. Ол. Барвінський. Оповідання з всевітньої історії, ч. II	0,40
3. М. Арнас. Історія України. (Друкується.)	
4. М. Ваврисевич. Порадник учителя нової української школи	0,50

IV. Словарі.

1. Б. Грінченко. Словарь української мови (українсько-російський словарь), повний, в двох томах кишеневого формату, в оправі	6,—	
В полотняній опр. в однім томі		5,—
2. Уманець і Спілка. Російсько-український словарь в 1 томі в кишеневім форматі, в оправі	3,—	

V. Чужомовні видання.

1. J. Herasymowylsch. Hunger in der Ukraine. Mit 46 Bild.	0,75
2. N. Kostomariw. Zwei russische Nationalitäten, z. перемов. Барвінського. (Кінчиться друкувати.)	

VI. Поза серіями.

1. Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів. Влаштував Б. Лепкий. 2 томи. З багатьма портретами	2,75
2. Б. Лепкий. Ювілейна збірка з вибором найновіших недрукованих творів. (Кінчиться друкувати.)	
3. Золоті Ворота. Альманах Січових Стрільців, з малюнками Ковчуна, Іванця й Перфецького, під ред. І. Рудницького (Кінчиться друкувати.)	

Всі книжки можна теж дістати на люкеусовому папері по вищих цінах. * Примірники в оправі — 50% дорожчі

Пошукуємо представників і кольпортерів

Для кожної серії підготовляється цілий ряд нових книжок

Купуємо нові твори від авторів * На бажання висилається докладний каталог

Книжки висилаються тільки за попереднім надісланням грошей

Видавництво переймає й виконує теж усі друкарські роботи

Адреса Видавництва:

UKRAINSKE SLOWO / Buch- und Zeitungsverlag G. m. B. H.
Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11

Рукописи і листи у редакційних справах посилати: Berlin - Schöneberg, Hauptstraße 11
Право передруку застережене — All articles are copyrighted

Політична хроніка

БУДУЩИНА СХІДНОЇ ЄВРОПИ — без огляду на зріст формальних визнань Совітів — все ще не скидає з себе загадковості. З одного боку не переводяться голоси, які рожевими красками розписують як не сучасний стан радянського Союзу (зразок такого оптимізму подаємо одночасно в музичній хроніці), то недалеке майбутнє його народів; з другого боку люде не хотять чи не можуть вірити, щоб сьогоднішні обставини можливо було назвати нормальними, а не патологічними, оздоровіння яких що-тільки прийде. Звичайно, се або те становище до східно-європейського питання в першій мірі залежне від певних психологічних умов даної одиниці чи групи, від симпатії чи антипатії до соціально-політичного або національно-політичного принципу проведеного в сучасній Росії (прим. $\frac{3}{4}$ всього неприхильного про неї походить, прямо або посередно, з еміграційних жерел; натомість стільки-ж прихильних голосів іде з жидівських кол); одначе маємо немало таких, які мають більші або менші умови виступати в ролі безсторонних глядачів та голос яких заслугоує більшої уваги ніж похвали або догани пристрасних *laudator-ів* або *vituperator-ів*.

Ось-так, париська *Revue hebdomadaire* принесла саме статтю б. французького амбасадора в Петербурзі М. Палеолога п. н. „Будущина Росії“. Що Палеолог добре знав колишню Росію, в сьому не може бути жадного сумніву — докази маємо в його споминах; що у нього є й необхідні передумови не попадати у політичну пристрась, се виходить з його національної приналежности. Бо не може бути сумніву, що в сучасних обставинах французька політика не має особливої причини бажати собі скорої відбудови Росії (користь з якої мала-б у першій мірі Німеччина). Змалювавши в мистецькій формі теперішній стан Росії, автор старається, з усім потрібним тактом, вгадати правдоподібний розвиток дальших подій, їх час і форму. Упадок сучасного політичного режиму (з одним тільки виїмком земельної реформи, на скільки вона дійсна й індивідуальна), і то не в дуже далекім часі, у нього поверх усякого сумніву; товчок до перевороту може бути ріжний: антисемітизм, погроми, політичний заговор, військовий бунт то-що; новий „земський собор“, як у 1613, відкриє нову добу в історії європейського Сходу; питання „республіка чи монархія“ буде актуальне що-тільки згодом; перша форма нового політичного стану буде в диктатурі.

Виводи Палеолога ясні і добре мотивовані, одначе грішать двома недоглядами: одна, що російське питання давно перестало бути чисто-

московським, як було в XVII-ім в., та стало складним, що-найменше московсько-українським; друга та, що без війни сучасний режим може тягнутися ще дуже й дуже довго, як виходить з історії самої Росії. Тому СССР найбільш пацифістична держава у світі.

ПОЛІТИЧНУ СЕНЗАЦІЮ викликав минулого тижня *Berliner Tageblatt* оголошенням кількох документів „тайної умови“ між Францією і Чехословаччиною, буцімто зробленої одночасно з відомою явною 25-го січня с. р. й оберненої проти Німеччини. В. Т. мав раніше кілька успіхів у відкриванню старших дипломатичних актів (прим. переписки Извольського), тому й останній виступ не полишився без широкого відгону; одначе не минуло й одного дня, як показалося, що редакція впала жертвою містифікації: документи показалися підробленими. Се виявилося не тільки тим що інтересовані держави дуже енергійно заперечили їх правдивість; знайшлися старі зразки, по яким один із тайних документів (дивна річ, не в оригінальній французькій мові, а в німецькій перекладі!) сфабриковано. В. Т. почав тактичний відворот, заслоняючися такими аргументами: урядове заперечення не доказує нічого (міністри инакше й не можуть говорити); позитивний доказ неправдивости нововідкритих актів буде що-тільки тоді, коли Бенеш оголосить автентичний текст тайної умови з Поенкаре... Видко, є ще гумор у берлінських редакціях. Жертвою його упав навіть пок. чеський посол у Берліні Тусар.

ПЕРШІ ВИБОРИ В ЗАКАРПАТТЮ до чеських законодавчих установ, парламенту й сенату, справили величезну несподіванку. В дальшій частині подаємо висліді виборів і голоси чеської преси з сього приводу, доставлені нашим ужгородським кореспондентом, на сьому місці обмежимося до двох уваг.

В успіхах комуністів маємо новий доказ, що утопічні гасла приймаються найскорше в найпримітивніших громадянствах і колах. Батьки соціалістичних доктрин уявляли собі здійснення їхніх ідей що-тільки при кінці соціально-політичної еволюції новочасного людства; практика показала натомість, що не Американці, не Англіїці, не Французи й інші розвигі народи поспішають до соціалістичного ладу, а тільки відсталі орієнтальці, в ряді яких наші земляки за горами займають, безперечно, одно з перших місць. Якби я так прим. був соціалістом або комуністом (в чому саме ріжниця між ними?), то найпізніше по сих виборах післяв би партійній управі заяву про вихід із партії.

Друга замітка доторкає українських іммігрантів в Закарпаттю, зокрема галицьких. По війні зібралися вони там у розмірно поважній кількості, і, забуваючи що вони гості, почали поводитися як істинні Українці, що мають право горі дном перевернути споконвічну місцеву традицію, лаяти тубольців зрадниками, кацапами і т. ин. В заплату за се дістали дві науки: одну у громадських виборах, де перемогли „староруси“ чи „русофіли“; другу в останніх виборах з успіхом комуністів (які очевидно використали стару містичну віру в Росію серед людности). Боїмося, що обі ці науки не матимуть такого успіху як треба. Ось згадані українські кола, хоч як далекі вони від комуністичних симпатій, по-части радіють перемозі комуністів, бо вона мовляв обезпечує їм і на дальше урядові посади... З щирого серця бажаємо їм не тільки удержання, а й побільшення і помноження посад, однак не слід забувати їм, що така їхня психологія і тактика не принесе правдивої користі ні їм самим, ні тій нещасній землі, синами якої вони стали. Колиб українська ідея могла вкорінюватися і рости тільки з благословення і протекції центральних урядів, в такому разі можна-б оправдано бути песимістом щодо її будучини.

НАШЕ СТАНОВИЩЕ в університетській справі, як у більш-менш усіх інших справах, не подобалося „Ділу“ і дало привід до чергового критичного відзиву про „Літопис“. З огляду на розписану анкету, не будемо тут зупинятися над усіми любезностями, якими обдаровує нас наш львівський побратим (на його думку ми „с в і д о м о помиляємося“), та не можемо мовчки поминути закиду, що в одній частині наших заміток (у ч. 10), містяться самі тільки незрозумілі „хаотичні поняття“, над якими „випадає хиба тільки руками розвести“. Згадане місце виглядає так:

В цілій сій болючій справі одна характеристична проява. Згадана петиція львівських Українців домагалася державного, себто з політично-адміністративного боку польського, університету з українською викладовою мовою. Якби ми були зберегли наші права і „стан посідання“ на львівським університеті, колись ім. Франца I, тепер ім. Яна Казимира, то ми не могли-б у сьому нічого змінити, та коли ми фактично покинули старий львівський університет і хочемо власної, самостійної і національної високої школи, то се настирливе домагання державного характеру для нашої майбутньої (або теперішньої приватної) Alma mater може тільки бентежити. Бо се не був тільки lapsus не-політиків з минулого року.

Правда, „Літопис“ пишеться для людей, що вже взяли малу азбуку читання й розуміння прочитаного, та коли виявилось, що він читається і ширшими колами галицького громадянства, ми признаємося до помилки, каємося і поправляємо згадане місце так, щоб навіть „Діло“ не мусіло розводити руками над незрозумілими місцями. У слід за сим, друге речення виписки буде мати таку форму:

„Якби ми були зберегли наші права і „стан посідання“ на львівським університеті колись ім. Франца I, тепер ім. Яна Казимира, то ми не могли-б нічого змінити у польсько-державнім характері нашого університету, та коли ми фактично покинули старий львівський університет і хочемо власної, самостійної і національної вис. школи, то

се настирливе домагання державного характеру для нашої майбутньої (або теперішньої приватної) Alma mater може тільки бентежити.“

Ми певні, що шан. читачі инакше й не розуміли наших слів. Про саму суть порушених питань буде мова в анкеті.

Вісти з Закарпаття

1. Вислід виборів на Підкарпатській Русі

По тимчасовим урядовим справозданням віддано голосів на поодинокі партії:

	До парламенту		До сенату	
	Голосів	Манд.	Голосів	Манд.
1. Комуністи	100.109	4	82.820	2
2. Сіоністи	18.038		15.088	
3. Трудовики (русоф.) ..	20.098	1	15.297	
4. Мадяр. христ. соц. ...	28.157	2	26.526	2
5. Аграрники	15.029		13.003	
6. Жид. демокр.	9.909		5.756	
7. Соц. демокр.	20.899	1	16.573	
8. Хлібороби	11.110		10.485	
9. Автон. земледіл. п. ...	21.248	1	17.793	
10. Диссиденти соц. дем.	2.831		2.647	
11. Учительська	2.775		2.419	
12. Горожанська (мадь. жид.)	2.734		2.474	
13. Мадяр. аграр.	1.509		—	

Побіду віднесли комуністи; побиті зовсім аграрники, котрі при сільських виборах здобули були найбільшу побіду. Вислід виборів повалив новий русофільський режим, який настав тут після іменування губернатором Антонія Бескида. Надії аграрників і русофільських кругів, звязаних з аграрною партією, зрусифікувати всі школи наразі розбилися, і тим самим відвернена небезпека для народнього напрямку. та для тої частини української еміграції, яка працює тут у школах. Були пороблені вже приготування висилати її за границю. Пражська політика, котра дивилася на Прик. Русь з язикового і релігійного становища, а не заспокоювала соціальної бід, витвореної після розвалу Австро-Угорщини, потерпіла цілковите фіяско.

Верифікаційна комісія розслідує строго всі протоколи з кожного села, бо урядові донесення окружних начальників не всі вірні. Праця ся триває вже тиждень, і буде вимагати ще одного тиждня. Рахуються все ще з немалими несподіванками.

2. Голоси чеської преси після виборів

ЧЕСЬКА суспільність і правительтво поражени вістями про побіду комуністів і Мадярів, та скріпленням опозиції в парламенті. Партійна преса звалою вину на терор противних партій, неграмотність народа, а рідко видить правдиву причину пораження правительства.

VENKOV, орган аграрників, пише, що Прикарпатська Русь політично ще дуже дівича почва.

NARODNI LISTI, орган народної демократії, приписує невдачу погрозам комуністів, котрі грозили запаленням цілого села. Коаліція поражена, бо не поступувала разом, над державною думкою взяла побіду партійна зависть. На кінці проголошує, що народні демократи були одинокою чеською партією, що не ставила свого кандидата. (В дійсности, саме перед виборами чеські народні демократи зорганізувалися в окрему групу, та не маючи самі достаточної сили і смілости, намовили провідників учительства утворити партію і поставити свою лісту.)

TRIBUNA видить причину неуспіху у визаних виборчих листах. Виборча організація призначена для наймодерніше організованої суспільности, тимчасом громадянство Прик. Русі найменше модерне.

LIDOVY NOVINY видять найбільшу несподіванку у невдачі чес. аграрної партії, котра мала найліпший апарат і засоби. Вислід тимбільше діймаючий, що влада іменувала недавно віцегубернатора Розсіпала і губернатора Бескида в ціли переведення виборів

для коаліції і державної думки. Дійсність однак стала інша. Влада мусить признати, що її політика на Прик. Руси збанкрутувала, що її вибір орієнтації і вибір осіб не були добрі.

CESKOSLOVENSKA SAMOSTATNOST, орган лєґіонерів видить причину невдачі в політиці відносно підкарпатських питань. „Хто читав нашу пресу в останніх роках, думав що то язикове питання непокоїло тамошнє населення. Також і влада судила, що руська або українська організація єсть рїшаючою в цілі приєднання населення до так званої державно-творчої політики. Вибори скінчені, тепер треба думати що робити в будучности. Побіда комуністів орієнтує Прик. Русь все таки до Праги, і сим питання ірриденти упрощене. Точка тяжести ситуації на Прик. Руси лежить в господарських відносинах, в радикальнім уживанню тих соціальних несправедливостей, котрі нам залишила малярська спадщина... На Прик. Руси побідила комуністична агітація, а ніколи комуністична думка.“ I. П.

Пражська еміграція

(Хроніка політичного та культурного її життя за останній місяць)

Прага, 17. III. 1924

ЖИТТЯ пражської української емігрантської колонії (понад 2.500 душ, в переважній більшості недавніх активних учасників нашої визвольної боротьби, сьогодні студентів, професорів, письменників) — задля браку ґрунту для безпосередньої реальної праці, задля недостачі ясных ідеалів і задля безвиглядности свого завтра — звелось у площу дрібних спорів і сварів, партійних, ідеологічних, партикулярних, територіяльних; однак все-таки ці спори мають і ширше значіння, і такі моменти з пражського життя не завадилоб записати на сторінках преси. Се потрібне тим більше, що пражська колонія найбільша на еміграції, і прояви її до певної міри відзеркалюють течії та настрої, які нуртують серед усеї нашої еміграції. Передати усю пестрість цього життя — не наше завдання. Для орієнтації спинимось тільки на деяких організаціях, які мають ширший вплив на пражське громадянство, та на маркантніших проявах їх життя на протязі останнього місяця.

Найбільший вплив на пражське суспільство хотіла-б мати с.-р.-івська „Громада Соціалістичної Молоді Вільна Спілка“, хочби тому, що за нею стоїть „Громадський Комітет“, фінансовий потентат української еміграції в Ч. С. Р. Великого впливу сій громаді покищо не удалось мати, але розголосу робить багато, головню тому, що під її фірмою виступають такі визначні діячі, як Винниченко, Шаповал, Григоріїв. Це наче центр пражської еміграції. На ліво від них стоїть „Спілка Студентів Громади У.С.Р.“, на яку має вплив пражське радянське посольство; та на право — „Спілка Студентів Емігрантів з Великої України“. Ці три організації мають в загальному наддніпрянський характер. В протилежности, чи паралельно з цим, умовно можна назвати „галицькими“ організації (умовно тому, бо в цих громадах є членами і Наддніпрянці): „Українська Академічна Громада“ з правим відтінком, „Українське Студентське Товариство Громада“ з лівим забарвленням, та ліва „Громада соціалістичної молоді ім. Драгоманова“ (комуністична) і студентське товариство „Січ“ (фашистська). Крім цих громад

існує багато інших, але вони більшої діяльності не виявляють. Усі ці організації, по складі членів, і по статутарним приписам, є студентськими, однак теперішні студенти, що до віку і щодо недавніх переживань, духово вже не студенти; на поодинокі ці громади має посередній, а то й безпосередній вплив тзв. „старше громадянство“, тому можна їх уважати загальногромадськими. Життя в поодиноких цих організаціях, на протязі останнього місяця, було особливо оживлене. На це мали вплив події на сході Європи, виступ Винниченка, в часті Керенського, убивство Басарабової, роковини російської революції 1917 р.

Виступ Українців (Григорієва, Макаренка і Паливоди), в дискусії над рефератом Керенського 13-го м. м., був, як своїм змістом так і способом виголошення, дуже млавий і неясний. Непотрібно омотувано в словесну бумагу це, що треба було сказати ясно й відкрито. Тому російська публіка досить байдужно поставилась навіть до визиваючого оклику Паливоди, що між Україною і Росією поставлений стовп, який вказує, що між ними згоди бути не може. Якби не гучні, може й незаслужені оплески з боку присутніх на зборах „иностранцев“, то виступ їх пройшов би був взагалі непомітно.

Відложений з 12. II реферат Микити Шаповала на тему „Міжнародні сили й соборність України“ відбувся під фірмою „Вільної Спілки“ 28. II, та вже не з таким заінтересованням як відчит Винниченка. І зміст цієї 3-годинної промови не дуже задовольнив слухачів, тим менше, що він не відповідав вповні заповідженій темі. Докладчик твердив: Причини, що архикапіталістичні держави признали архи-соціалістичну радянську республіку, треба добачувати в загальному сучасному положенню Європи. Брак сирівців для промислу, брак ринку для збуту, 8¹/₂ мільонів безробітних. Запускаючись в чисто теоретичні соціальні питання, прелегент твердить, що головними движучими чинниками життя народів є „біосоціальні“ мотиви, головню перелюднення, задля чого густо заселені країни наступають на рідко заселені, це знов є причиною війн і т. д. Прикладаючи це твердження до сучасних європейських відносин, він старається доказати, що в Європі панує перелюднення. Досі, що надпродукцію народу збувано до Америки; однак Америка з року на рік зачинає тратити значіння залюднюваного терену. Тому європейські держави оглядаються за іншим тереном. Африка ще на стільки некультурна, що там не може Європєць мати праці. Залишається Азія і схід Європи. В тому і ціла небезпека для України. Над захопленням під колонізацію Сходу роздумують усі європейські держави: Італія, Англія, Німеччина, Польща, Ч. С. Р. Положення України згіршується ще цим аномальним явищем, що на Україну преться ще з півночі московський нарід. Протиставитись цим натискам силою ми не можемо, бо не маємо своєї держави. Ми колонія чужих володарів, що визискують нас матеріально і пригноблюють культурно. Тому тактика українського народу мусить бути вже з самого „біосоціального“ становища наскрізь революційною, щоби скинути з себе ярмо окупанта і щоби оборонитись перед колонізаційним

наступом Заходу. Тому й українська державна думка, що в остаточній своїй меті має служити мирові, до визволення народу мусить пропагувати ідею війни. Гасло боротьби з окупантами мусить стати культом української нації.

В дискусії, яка відбулася 8-го ц. м. в присутності 250 душ, брало участь понад 20 осіб, але по суті реферату говорив тільки Д-р Ріпецький, який вказував, що наука вже давно відкинула чинник перелюднення як головний чинник движучих народніх сил, і що корінь лиха лежить в теперішньому буржуазному, капіталістичному устрою суспільства. Всі інші спорили з бесідником про побічні справи, які зачіпав прелегент у своїм предовгім рефераті. Між іншим представники комуністів (Роздольський, Білокриницький) збивали твердження Винниченка, що до революційного блоку належать українські с.-деки, та комуністи, бо одні і другі відпекуються його. Теж не дуже їх вражає прозивання їх зрадниками, бо бути зрадником враз з Тичиною та Грушевським, це для них не ганьба, а честь. Дотого, на платформу радянської влади вже давно стала уся інтелігенція України. Інші бесідники дивувалися такій великій різниці в поглядах представників одного фронту, Винниченка й Шаповала, на справу повороту на Україну. Підчас коли Винниченко каже їхати, то Шаповал називає того хто відважиться їхати, зрадником, „сменовеховцем“. У відповідь своїм опонентам, Шаповал обстоює далі свою гадку щодо важности чинника перелюднення в життю поодиноких народів. Щодо його становища до „сменовеховства“, то його створила російська чорна реакція, яка йде до большевиків тому, що ті переводять в життя ідею єдиної-неділимої. Хто отже з наших туди йде, це зрадник, ренегат. А ренегацтво було й буде осуджуване, байдуже, чи зробить його мала людина, чи навіть така як Грушевський, колишній наш вожд. Щодо питання, їхати, чи ні, на Україну, — то їхати, але їхати як їхати колись російські революціонери, не з думкою служити ворогові, лишень з думкою боротьби за добро українського народу. Одначе активні робітники, що сповняють яку-не-будь функцію на еміграції, політичну чи культурну, мусять на еміграції залишитися, бо еміграція — це вільна трибуна, яка боронить український народ на зовні, яка репрезентує його перед чужинцями й розповідає Європі про його кривди.

Наче відгукуючись на визови Винниченка та Шаповала, заговорив і протилежний їм полюс на пражській ґрунті, а саме представник радянської влади, секретар радянського посольства в Празі, Калюжний, який виступив публично з рани „Спілки Студентів Громадян у С.Р.Р.“, дня 1-го с. м. з рефератом п. з. „Вражіння з подорожі по Радянській Україні“. Не цим був цікавий цей реферат, що прелегент доказував, що на Україні тепер „усе харашо“, бо що він це скаже, можна було заздальгідь сподіватись. Але тут особливо ясно пробивалась зміна тактики супроти еміграції. Ціль осталась одна: усякими способами старатися зліквідувати її. Але коли досі голошено, що буржуазія і контрреволюція нема в Радянському Союзі місця, як рівнож нема місця всяким національ-

ним „предрасудкам“, то тепер говоритьсь инакше. Українцям доказується, що теперішня влада на Україні по змаганням зовсім українська і коли з українською справою не все „благополучно“, то тому що брак людей. Отже їдьте, займайте посади, не бійтеся пімсти, бо радянська влада вже така сильна, що може собі дозволити вже на люксус, ігнорувати своїх ворогів. А ясно: коли ви там опинитесь, то поки ми вам там іншої заспіваємо, ви самі другої запієте.

Теперішнє відношення українських емігрантів до емігрантів-Жидів і противно, виявилось на рефераті бувшого члена українських урядів, а теперішнього лектора Подебрадської С. Госп. Академії, Гольдельмана, улаштованому Лігою Української Культури 24. П. п. з. „Жидівське питання на Україні“, а головно підчас дискусії над рефератом 2. П. Погляд референта, висказуваний вже і раніше в публікаціях, такий: Антисемітизм — це биття лежачого, диктоване призиством і ненавистю до безборонної жидівської нації. Причина її безборонности — брак своєї власної території, з якої вона могла-б боронитись, та брак своєї держави, в якій кожен жид міг би знайти захист. Тому змаганням сіоністів є: створити свою жидівську державу, якої початком є Палестина, і де має скупитись в майбутньому усе жидівське населення. Поки це буде переведено, Жиди домагаються, як явища переходового, екстериторіяльної культурної та політичної автономії в кожній державі, на зразок як це проводила Укр. Центральна Рада. Щодо сучасного менту та щодо відношення до Жидів на службі у большевиків, то сіоністи осуджують їх як зрадників, бо усі ці що туди перейшли стараються засимлюватись, винародовитись.

Якраз це останнє твердження викликало таку живу дискусію, в якій брали участь Жиди й Українці. Деякі з Жидів заявили, що не погоджуються з осудом Жидів-большевиків, але всі сходились в тому, що так довго не може бути згоди між Українцями і Жидами, як довго не змиється жидівська кров пролита підчас погромів, доконуваних над ними буцім-то українським народом; українські опоненти старались доказати, що погромів доконували не свідомі українські верстви, але темні духи, інтриговані ворогами українського народу, чорносотенцями і большевиками, які хотіли цим внести розгардіяч в ряди українських боєвих загонів, та що противно, жидівський елемент, що став на службу большевиків, при допомозі Ч.К. перевів криваву масакру над українським народом, головно над її інтелігенцією.

Треба-б ще спинитись над одним явищем, здається сутопражським, яке прибирає тут чимраз різкіші форми, яке і привело до розриву поодиноких організацій та поділу їх на територіяльні, як не по статутівій організації, то по складу членів. Цей поділ чимраз більше унеможливилює спільні виступи назовні цілого пражського суспільства, ба навіть часто себе обопільно параліжує. Се справа п. зв. „спору Наддніпрянців та Галичан“. Перенесений на пражський ґрунт з таборів у Польщі і Ч. С. Р., як наслідок двох українських політик, Петрушевича та Петлюри, та започаткований на пражському ґрунті Галичанами, з підкладом

матеріальним, він дуже скоро знайшов серед деяких, котрим такий спір був на руку, моральне і навіть наукове усновання. Опираючись на різниціх релігійних, діалектичних та політичного виховання під австрійським та російським режими, зачато навіть творити ідею двох особлих націй. Се потягло за собою утворення „Громади Студентів Емігрантів з Великої України“. Особливо яркий вислів знайшла ця ворожнеча в рефераті сенатора Шелухина, бувшого члена укр. делегації в Парижі, п. з. „Шляхи до соборної України“, виголошеним в січні ц. р., змістом своїм спрямованим проти Галичан. З питомою собі суб'єктивністю „докладав“ він аудиторії, що Галичане властиво не Українці, бо у них усе инше ніж у Українців, і традиція і мова і релігія, і право. Основуючись знов на проблематичній вартості тезах з області обрядових різниць, він твердив, що Галичане не мають ні чести, ні етики, одним словом, „народ без пуття, без чести, без тями.“ —

Можливо, що спровокований цими твердженнями Шелухина, виступив перед пражською громадою д-р Старосольський з рефератом п. з. „Партикуляризм“, виголошеним від імени „Ліги Укр. Культури“ 3-го та 10-го м. м., в яким, подібно як і підчас обох дискусійних вечерів 21-го II та 6-го III, проаналізував усі історично витворені різниці обох частин української землі, вказав, що вони являються дрібними супроти цих спільних черт, якими обі сі частини відзначаються, та доказав усю неусонованість твердження якихсь глибших розходжень між Наддніпрянцями та Наддністрянцями. Характерна була поведінка поодиноких дискусійців. Підчас коли молодші представники обох таборів згоджувались з твердженнями прелегента і вказували на потребу в майбутньому спільної акції, то представники т. зв. старшого громадянства, як Саліковський, Лотоцький, Андрієвський, твердили протилежно, а саме, що дійсно криються тут глибші причини і що з'єднуюватись, раз вже розлучились, нема потреби, треба що найбільше старатись собі обоюдно не шкодити. — Не диво, що в таких настроях витворюється така моральна атмосфера, що людина з менш сильним характером або з більш вражливою душею воліє смерть, ніж життя серед створеного такими „провідниками народу“ морального середовища. Так і зробив на днях студ. лісов. інженерії Кривошейко, що покінчив життя самогубством, кинувшись під кола валки, подаючи в останньому своїй листі причиною розпучливого кроку моральну безвихідність з свого емігрантського становища.

Справа убивства Басарабової знайшла теж свій відгук серед еміграції, хоч не такий сильний, як би належалось. Не подбано навіть про ширше поінформування про сю справу чеського загалу при допомозі чеської преси. Відправлено панахиду по умершій та улаштовано протестаційні збори 9. III на яких винесено відповідні резолюції.

Ще дещо про культурне життя. Ширшу працю в цій царині веде згадувана вже „Ліга Української Культури“. Вона улаштовує щонеділі реферати на різні, головні культурні теми. Крім згадуваних, виголошено було в останнім місяці: 17. II проф. Смаль-Стоцький: „Чесько-українські взаємини в минулому“;

9. III проф. Сімович: „Шевченко співець України“; 16. III проф. Л. Лотоцький: „П. Стебницький — патріот-громадянин“ (з нагоди 1-их роковин його смерті). Скромно обходив теж Український Вільний Університет 2. III 75-річний ювілей народин свого професора Щербини. — „Українське студентське Товариство ім. Сквороди“ улаштувало дня 15. III, з нагоди 130 роковин смерті Сквороди, святочну академію, на якій виступали з рефератами професори: Сімович, Мірчик та Дм. Дорошенко. Оригінальним і цінним було вияснення Дорошенка питання мови в творах Сквороди. На його гадку — це тодішня українська літературна, „книжна“ мова, що творила, як звісно, сумішку мов старославянської та народньої-української, і якою писали всі українські письменники до виступу Котляревського. Такою мовою писав, недавно перед Сквородою, Довгалецький, так писана й „Історія Русов“. На це вказують і свідоща найближчого приятеля Сквороди Ковалинського, який каже, що Скворода читав свої твори „с малоросійським произношенням“, і самі його твори, які в багато випадках зовсім зближені до народньої мови. Се й пояснює популярність деяких з них серед народу. —

Л. Д.

Друкарська трійця

Фіоль, Скорина і Хведорович

(Історичний нарис із світанку українського друкарства)

II.

Перший руський друкар і гуманіст Франциск Скорина

(Кінець)

СЛАВА про видання Скорини голосно розійшлася по цілому словянському світові; друки Скорини так само скоро розійшлися по найдальших закутках словянських земель. Але все це не врятувало праці великого гуманіста, і вона скоро спинилася. Що припинило працю Скорини, не знаємо. Може якісь заходи римокатоликів, як то було з друками Фіоля, а може недостача матеріальних засобів. Одне певно — Скорина чомусь обриває свою працю, кидася Прагу і перевозить свою друкарню до Вільни.

Вильна мала досить числений клас руського міщанства. Воно міцно боронило своєї батьківської віри і чутливо стояло на сторожі своєї давньої культури. Організоване в церковне братство, це виленьке міщанство дуже прислужилося збереженню нашої батьківської віри та своєї власної стародавньої культури від заглади з боку римокатолицизму. Виленьке міщанство, як ми бачили, дало кошти на всю працю Скорини в Празі, це-ж міщанство прийшло з своєю допомогою й тепер, в скрутний для Скорини час, і запропонувало йому переїжджати до Вільни і тут продовжувати свою корисну працю. Скорина погодився і влаштував свою друкарню вже на рідній землі. Його прийняв до себе бурмистр виленький, Яків Бабич, і в домі його Скорина й заснував привезену з Праги друкарню. Тут-же у Вільні наш доктор й оженився з Маргаритою, вдовою

по Юрії Одверникові, раднику виленським, що мала власний дім у Вильні; сталося це десь коло 1529-го року.

Але виленська доба праці Скорина не була такою родючою, як доба пражська. Тут року 1525-го надруковано було лише дві книжки: Апостола та Малу Подорожню Книжицю (змістом: Псавтир, Часословець, Акафисти й Канони, Шестоденець короткий, короткі святці та Пасхалія). От цею „Подорожною Книжицею“ і закінчилася культурна праця Скорина.

Багато різних перешкод зазнав Скорина в Вильні для дальшої своєї праці. Міщанство перестало далі допомагати йому з невідомих причин, а своїх коштів Скорина не тільки не мав, а втрачав навіть і те, що в його було. Скорина мав брата Івана, з котрим був зв'язаний матеріально. Іван Скорина заплутав свої справи, а тим самим заплутав і матеріальний стан свого брата доктора. Почалися різні судові процеси, що не давали Скорині змоги продовжувати свою культурну працю. Вони довели до того, що все майно Скорина було skonфісковане. Це спинило славу працю першого руського гуманіста. Року 1530-го дві третини Вильні згоріло; цей пожар, здається, і добив славу друкарню Скорина... Рік смерті Скорина не відомий; але ще року 1535-го він був живий.

Праця його була одначе родючою, бо після нього в скорім часі, за якихсь 30 років, розпочинається в нас постійне друкарство, що вже більше ніколи не спинялося. Рештки з друкарняного майна Скорина перейшли до виленських друкарень Мамоничів, а також до похідної друкарні Василя Тяпинського. Великий вплив Скорина на наше друкарство безсумнівний. Бачимо його, наприклад, на львівським Апостоли 1574-го року, першій друкованій книжці на Україні, бачимо його і на нашій величній пам'ятці — Острійській Біблії 1581-го року.

Біблійні книжки у Скорина „зупълне выложены на руський языкъ Богу ко чти й людемъ посполитымъ к науце“. Скорина переклав біблійні книги на ту руську мову, що була тоді літературною в литовсько-українській державі; в основі своїй церковно-словянська, але з дуже великою домішкою живої народної „руської“ мови¹. Головними джерелами для перекладів Скорина були: чеська Біблія 1506-го року і Біблія церковно-словянська.

Скорина був щирим патріотом руським, любив свою рідну мову, любив свій нарід. До книг біблійних він додав свої передмови, цінні для нас для освітлення поглядів самого автора. Так, в передмові до Приповісток Скорина пише, що книжка ця потрібна „людемъ простымъ посполитымъ, къ пожитку и ко размноженію добрыхъ обычаевъ“. Всю свою працю Скорина

¹ Мову перекладів Скорина Йосип Левицький в своїй граматиці (німецькою мовою) української мови 1834-го року, ст. XII—XIII, зве „русиною, близькою до народної“. Анатоль Вахнянин (Справозданє дирекції ц. к. гимназії во Львові на рокъ 1878—1879 і „Правда“ 1879 р., ст. 590, 640—645) вважає Скорину православним Русиним. Я. Головацький („Науковий Сборникъ“ 1865 р., ст. 251) про мову Скорина пише: „То языкъ ни бѣлорусскій, ни великорусскій, ни малорусскій, а языкъ книжный, искусственный, якимъ никто никогда не говорилъ.“

призначав „Богу ко чти и людемъ посполитымъ к науце“, щоби всякий „человекъ простой й посполитый, чтучи их или слушаючи, можетъ поразумети, что есть потребно к душному спасенію его“. Цими словами Скорина ясно зазначив всю ціль своєї великої праці. В передмові до книги Бсфир він пише, що ми народилися на світ не лише для самих себе, але ще більше на службу Богові та на службу для загально людського добра. Скорина любив свій рідний край: „люди, игде зродилися — каже він в передмові до книги Юдиф — и ускуормлены суть по Бозе, к тому месту великую ласку имають“. Своїми друками Скорина хотів прислужитися рідному простому народові: „мы, братія, не можемъ ли во великихъ послужити посполитому люду рускаго языка, сие малые книжки праці нашеє приносимо имъ“ (Левит)...

Франциск Скорина був першим гуманістом на Сході; він перший у нас поставив справу перекладу книг св. Письма. Книги біблійні в його перекладі широко розійшлися по Україні, списувалися й викликали наслідування¹; вони й спричинилися, серед інших причин, до більш енергійних перекладів Письма Святого на українську мову.

В наступнім 1925 році міне рівно 400 років, як жорстока доля спинила славу друкарську справу Скорина у Вильні. І коли так урочисто святкували Івана Хведоровича в р. 1883-м, першого друкаря московського і українського, коли Хведорович дочекався собі й пам'ятника від вдячного потомства, то Скорина, наш найперший руський друкар, найперший гуманіст і доктор на Сході, цей духовий батько не тільки Івана Хведоровича, але й цілого нашого друкарства, Скорина вповні заслуговує на величного монумента всього „руського“ народу — українського, білоруського та московського — який не повинен забути свого першого друкаря-доктора.

Проф. І. Оієнко

Винники, 1. II. 1924

Книжна справа на Україні

КНИЖКОВА СПРАВА — се все ще одна з найсумніших ділянок теперішнього культурного життя України. Не тільки що книжкова продукція, ні щодо кількості ні щодо якості, не стоїть в ніякому порівнанні з дійсними потребами українського населення, але й навіть та невеличка кількість українських книжок, що появляється тепер на Україні, до широкого загалу читачів майже не доходить. Українське село, сільська школа й селянський читач, відрізані майже цілком від джерел української книжки. Раз тому, що книжка поза видавничі центри звичайно далеко

¹ Так, напр., в Румянцівським Музеї в Москві переховується відпис книг Скорининих зроблений в Підманастирі бобрешького повіту в Галичині, в бібліотеці перемиської капитули зберігається три списки Скоринино Апостола; в Волинським Єпархіяльним Древнехранилищі зберігається під № 151 Апостол Скорина, рукопис 1593-го року п.-отця Ермогена Телуговського; Петрушевич згадує про Копію Пятикнижжа в своїй збірці; в Варшаві, в бібліотеці Крамневських, є список Апостола Фр. Скорина.

не заходить, а друге, що ціни книжок для пересічного читача цілком неприступні. По даним з осені комплект шкільних підручників для сільського учня коштував 70 пудів жита, тепер під весну через звижку збіжжівих цін на переднівку ті самі книжки для сільської дитини коштують все ще непосильну для середнього селянина суму — 50 пудів жита. Наслідок того такий, що по сільських школах до 80% учнів книжок цілком не має. Поза школою книжка в українськiм селі, очевидно, ще рідший гість.

По найновішим звідомленням найбільшого теперішнього видавництва на Україні, Державного Видавництва України, виследи його діяльності за 1923-ий рік представляються ось як: Всього видало ДВУ за 1923-ий рік 369 книг. З того українською мовою було видано 157 назв або 43%, решта 57% по російськи. До того книжки видані українською мовою переважно менші об'ємом, так що по кількості аркушів на загальну кількість 3221 аркушів, українською мовою видано 1172 аркуші (36%) проти 2049 аркушів (64%) виданих російською мовою. Наклад всіх українських видань виносив 2.231.200 примірників, або 57% загального накладу.

Щодо змісту виданих книжок на першому місці стоять підручники. Їх видало ДВУ 65 назв у 1.512.200 примірниках. По обрахункам самого ДВУ цих підручників, оскільки вони дійдуть до рук учнів, досить, щоб заспокоїти потреби шкільної молоді на 60%. В серії дитячої літератури ДВУ видало 15 назв в 81.000 примірниках. Всі книжечки з дитячої літератури входять у склад т. зв. бібліотеки „Юний Спартак“ і мають характер агітаційно-комуністичний. Соціально-економічної літератури випустило ДВУ в 1923-ому р. 35 книжок, накладом 331.000 примірників. Незвичайно вбого представляється видання ДВУ з обсягу українського красного письменства. За цілий рік 1923-й р. видало було в цій галузі всього один том творів Коцюбинського і три томи Короленка в українському перекладі. По плану на 1924-й рік в цьому відділі намічено видання 96 книжок на 600 друкованих аркушів і в накладі 763.000 примірників. У відділі „Народня театральна бібліотека“ видано п'ять книжечок. Врешті ДВУ видало три термінологічних наукових словників за редакцією Академії Наук, російсько-український і укр.-російський словники, українське діловодство для радянських установ, хрестоматії для тих, що вчать української мови, а також стінний календар накладом 75.000 примірників, пристосований головню для потреб селянства.

Як згадано вище, на село українська книжка дістається все ще здебільша випадковим шляхом. Деякі спроби поширення книжок по селах, зроблені ДВУ, дають дуже цікавий матеріал про те, які видання зустрічають найбільше зацікавлення на селі. Одним зі способів кольпортажу книжок, уживаних в останніх часах на Україні, є висилання по селах книгоношів. У січні ц. р. відділ ДВУ в Полтаві вислав був на село книгоношу, який за 10 днів одвідав у трьох селах всі хати і продав книг на 7 карбованців. Продані були виключно тільки підручники. Другий книгоноша був у

чотирьох районах Полтавщини: Руновицькому, Перещепинському, Білицькому та Царичанському. За 15 днів він продав книг на 50 червоних карбованців (біля 40 книг), виключно українських підручників та приблизно біля 100 календарів, пополам: українських і російських. Крім підручників селяне питають часописів, журналів, сонників, „Соломонове ворожіння“, а подекуди навіть гральних карт.

В деяких округах добрі успіхи досягнуто зорганізованням книгарень на базарах. У базарні дні книгарні повніські селянами, вчителями й кооператорами. Навіть встановився подекуди звичай, що в ці дні міські покупці до книгарень не заходять. У Прилуцькій окрузі продано на базарах за 5 місяців, від серпня по грудень, 18.417 книг на суму 9148 червоних карбованців. З тої кількості на потребу міста було продано 4793 книжки, а для села 13.124 книжки. По відділам продано було: підручників 51%, суспільно-політичної літератури 18%, науково-популярної літератури 16%, календарів 8%, театральних видань 1,5%.

В останніх часах продажем книжок починає займатися інтенсивніше кооперація. Книгарські відділи кооперативних спілок це тепер одинока форма систематичнішого розповсюдження книжок серед ширших кол населення, головню селянства. Практично справа стоїть так: Більш 50% споживчих і сільсько-господарських районних союзів, з якими звязалась „Книгоспілка“ (Кооперативно-видавнича і торговельно-книжкова спілка) відкрили у себе операції книжками. Більшість з них утворили спеціальні книжкові комори, головним чином в окружних центрах. Кожен з тих райсоюзів об'єднує більшу кількість кооперативних об'єднань округи (в середньому 150 кооперативів). Ці кооперативні об'єднання поруч з иншим крамом упорядковують у себе книжкові полиці.

Для ілюстрації декілька прикладів: Новгород-Сіверський райсоюз, який до недавня відмахувався всіма силами від книжкової торгівлі, тільки на книжках опирає своє існування під час теперішньої загальної споживчої кризи. Райсоюз в Білій Церкві за останній операційний рік продав книжок на 35.000 черв. карб., постачаючи книжки поперх 70 кооперативним об'єднанням округи. Бердянський райсоюз так розвинув справу, що крім окружного центру має ще другу власну книгарню в Пологах. Загальну кількість кооперативних книжкових полиць можна рахувати тепер на поперх 600. Наведені вище цифрові дані про дотеперішні виследи книжної торгівлі на Україні в порівнанні до розмірів українського ринку ще дуже незначні. Одначе можна надіятися, що в дальшому кооперативним організаціям припаде першорядна роля в розповсюдженні української книжки.

Р. П.

Канада — країна будучности

II

Як раніше було сказано, населення Канади в 1919—1920, на просторі 10.336.403 кв.км. виносило 8.611.840 душ. значить, на 1 кв.км. не випадає навіть 1 чоло-

вік (0,7), де в Європі¹ на 1 кв.км. приходиться около 45 мешканців². По перепису з 1911 р. Канада мала лише 7.206.643 мешканців; а з того було: 1) розкинутих по всій Канаді Англіїців з Ірландцями 3.896.685; 2) головню в Кебеку Французів 2.054.890; 3) Німців 393.320; 4) Індіян 105.492; 5) Хинців і Японців 36.795; та 6) 719.461 мешканців³ ріжних европейських народностей, і то головню Славян. Хто-не-будь із Українців, читаючи ці статистичні дати, мимоволі поставить питання: „Які саме нації Європи дали суму згаданого населення 719.461, та кілько припадає на Українців“?

На це питання годі подати вдоволяючу відповідь. Причин треба шукати в тому, що канадійські конскрипційні урядники, не розбираючися в ріжницях між Славянами, робили чималі помилки. Богато — головню бездержавних — народностей вписували урядники по своїому розумінню; окрім того, деякі недержавні народности, хочби навіть пр. Українці, густо часто самі себе кривдили, не подаючи певно і ясно своєї національної приналежности.

Українці в більшій масі приїхали в Канаду чверть століття тому назад. Кілько їх тепер живе там, годі сконстатувати. Освідомлення національне Українців до недавна було далеко низше ніж сьогодні, і при конскрипції — як згадує д-р Назарук у своїй розвідці про Канаду: „Як виглядає Канада і ми в ній“ — Українці подавали 9 назв як прим. Русин, Українець, Галичанин, Буковинець, Австріяк, грекокатолік і т. п. Канадійська статистика по останнім офіційним датам, — як згадує „Український Емігрант“ ч. 5 з 15-го серпня 1923, стор. 15 — нараховує Українців в Канаді 106.821 душ (?!). Ця цифра відноситься — річ ясна — лише до одної із 9 назв конскрипційних, про котрі була згадка висше. Коли-же, по справедливости, додамо цифри з під назв Русин, Галичанин і грекокатолік в цілости, а Буковинець, Австріяк і т. п. лише в одній третій, то нарахуємо українського елемента в Канаді около 400.000 мешканців. Таку цифру подають також тамошні українські організації.

Що до розташовання висше згаданих народів то треба додати, що Англіїці, як пануючий нарід, розкинені по цілій Канаді.

Французи поселені в Канаді компактною масою, бо французька еміграція — як сказано висше — з матірнього краю відбувалася пляново і зорганізовано. Вони заселили головню провінцію Кебек⁴ зі столицею Монреаль. Осівши компактною масою здобули собі Французи широкі права в Канаді. Сьогодні в парламенті провінції Кебек урядовою мовою є французька мова. Що до Французів, годиться замітити, що коли Французи в матірньому краю стали дуже слабо множитися, і то до того слабо, що населення Франції зменшається, а не приростає, то

¹ Простір Європи 9.969.767 кв. км. Населення Європи 468.137.000.

² Щоб уявити собі великанські простори Канади, чи там її провінції та рідкість населення, годиться замітити, що прим. Кебек більший як Німеччина, Франція, Італія, Бельгія та Швайцарія разом що до простору [706.834 кв. миль], та населення має тільки 2.004.232 душ, себто $\frac{1}{3}$ менше ніж сама Швайцарія.

³ В цю цифру входить також кілько тисяч Евкімів, що живуть на далекій півночі.

⁴ Над рікою Ст. Лоренс.

в Канаді вони удержали ранішу життєву силу: Фізично кріпшають, множаться нормально, і статистика виказує, головню у провінції Кебек, чималий приріст суто-французького населення.

Цілий ряд міст і сіл в полудневій часті провінції Онтаріо з іменами ГанOVER, Гайдельберг, Мангайм, Баден, Най-Гамбургі, Бреслав, Цоріх, Берлін і т. п. вказують на те, що основателями цих сіл і міст були Німці, які пляново і зорганізовано заселяли певні райони Канади. Цвітуче індустрію місто Берлін в Канаді переіменовано підчас всесвітної війни на Киченер.

Українці живуть в трьох провінціях, де становлять сьогодні чималий % населення. Як діти рілі поселились в 3 рільничих провінціях: Манітобі, Саскачевані та Альберті, займаючись головню хліборобством як фермери.

В західній часті Канади головню в Бритійській Колумбії живе чимало Москалів, а саме релігійна секта духоборців¹. Релігійна секта менонітів² живе в Онтаріо.

Майже всі згадані народи Канади своєю працею і пильністю в порівнанню в короткому часі доробились чималого добробуту, замінюючи великанські простори дівичих лісів та прерій в цвітучі промислові центри та плодючі рільничі господарства-фарми.

III

Мимо того що Канада представляє собою частину північно-американського континенту, та мимо того що не відграничена природними границями від З'єдинених Держав, то все-таки, головню завдяки своїм рікам і богато озерам, має вона характер одноцілої території. Жадна країна світа не має так добре розгалуженої водної сіти як Канада. Найбільша ріка, котрою перші Европейці діставались в глибині краю, це ріка Ст. Лоренс 3.820 км.³ З інших рік на увагу заслугоють р. Саскачеван, Черчіль Макензі, Піс та Слев.

¹ У 1899 російська секта духоборців [кілько тисяч людей] причалує до Канади і оселяється в провінції Саскачеван. В 1902 духоборці попадають в конфлікт із канадійськими властями з тої причини, що на комуністичних основах збудоване господарство не розвивалося так, як цього вимагають Homestead — закони, котрі до інтенсивности в сільським хазяйстві змагають. Духоборцям відібрано лихо оброблювану землю. Вони уважаючи „Гомстед“ — закони кривдою, понаганяли свою худобу від себе, повикидали свої гроші, покидали зі себе одєжу і рушили в дорогу нового життя, „щоб знайти Христа“, котрий дасть їм справедливість. Чимало духоборців підчас тієї мандрівки (з голоду і холоду) збожеволіло. Доідавшись про це та переконавшись, що ніякі закони не зроблять з духоборців рільників в англійському значінню того слова, канадійський уряд велів їх нагодувати і одягнути та переселити в Бритійську Колумбію, де живуть до нині, займаючись садівництвом. Нову оселю назвали духоборці „Долиною Розради“.

² Меноніти це релігійна секта — антімілітарна котра уважає за гріх навіть брати оруже в руки. За часів Катерини II меноніти виємігрували з Німеччини до Росії і на Україну, де звільнено їх від служби при війську. 1870 року Росія скасувала привілеї менонітів і вони в 1874—79 рр. переселяються в Канаду, де господарюють як фермери. Від військової служби вони в Канаді звільнені були навіть підчас заведення загальної служби в 1917 році.

³ Дніпро 2.150 км.

Памятна сцена у Львові 1923

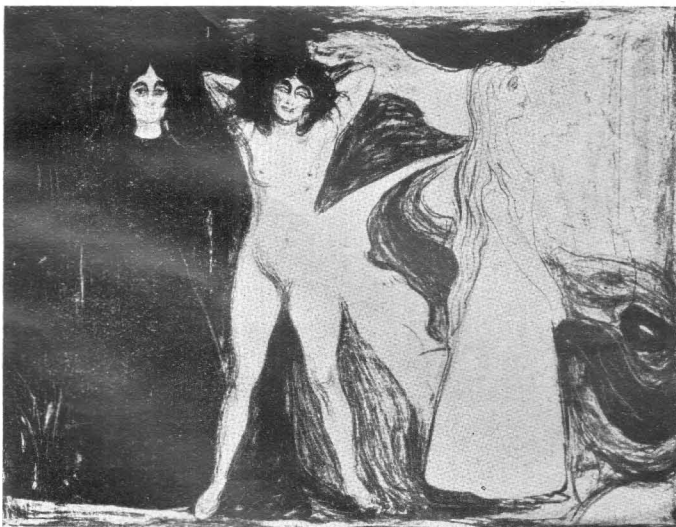
Західно-українські поштові марки

Фрост: Поліські типи
Аквареля, власність „Українського Слова“

З ВІДЕНСЬКОЇ ВИСТАВКИ ТВОРІВ МУНХА

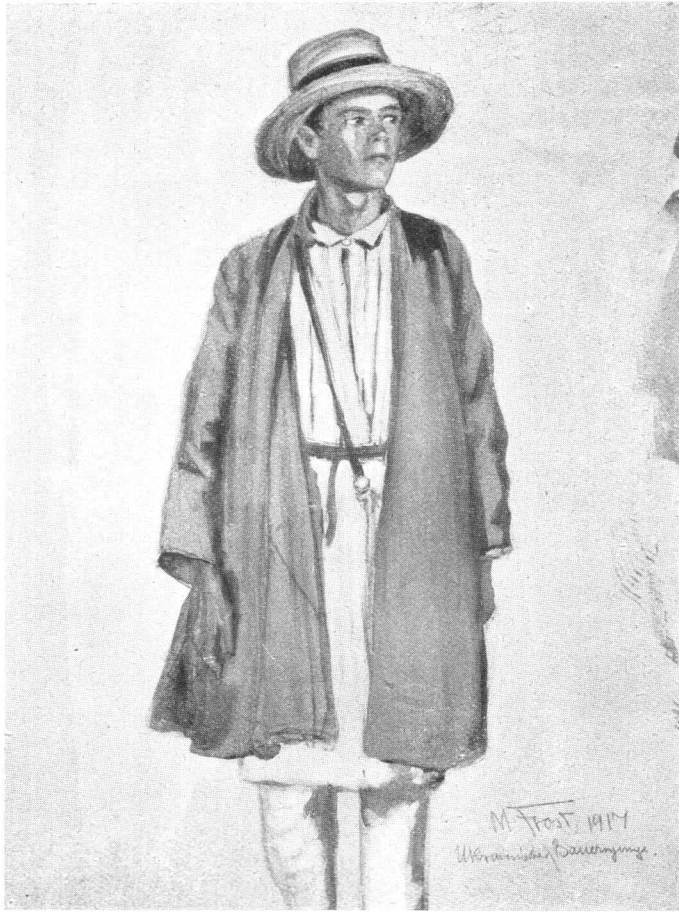
(Диви статтю д-ра Залозецького)

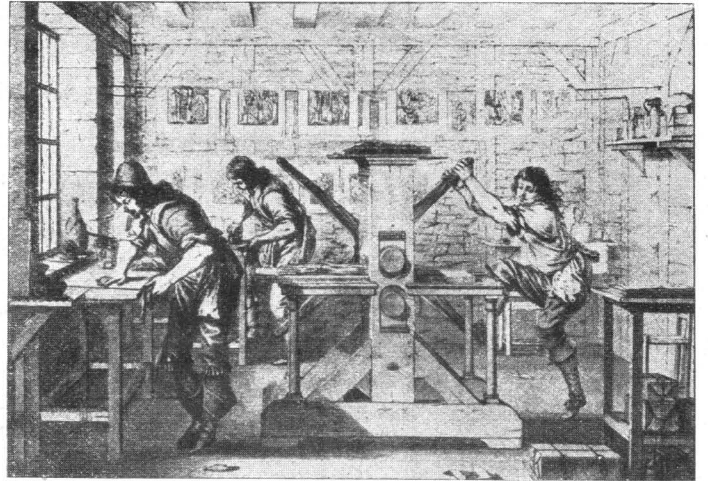
Жінка (літографія)

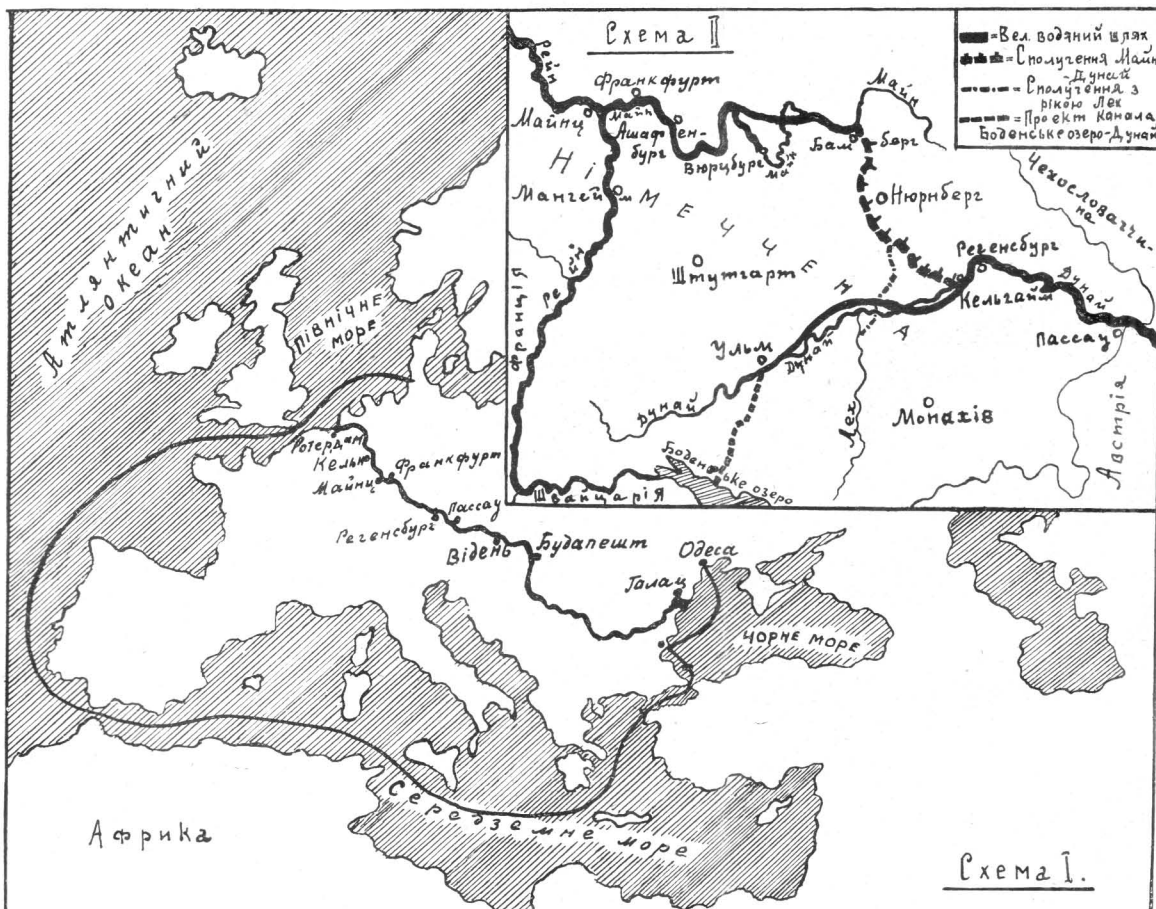
Краєвид над берегом (дереворит)

Фрост: Український хлопець

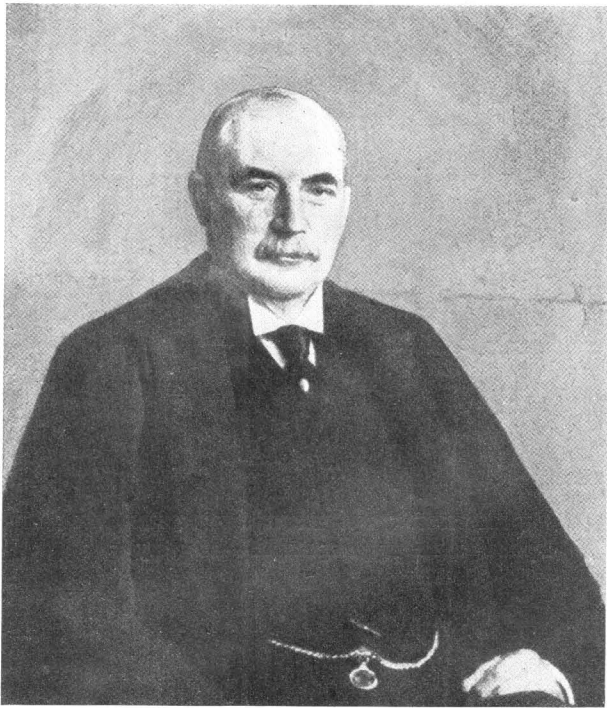
До ювілею друкованої книжки
Французька друкарня XV-го віку

**Гать на Майні
коло
Ашаффенбурга**

одночасно жерело
електричної сили.

Диви статтю Чорного про Рейн-Майн-Дунайський Канал і побіч подану мапку.

Дж. П. Морган
звісний американський фінансовий потентат

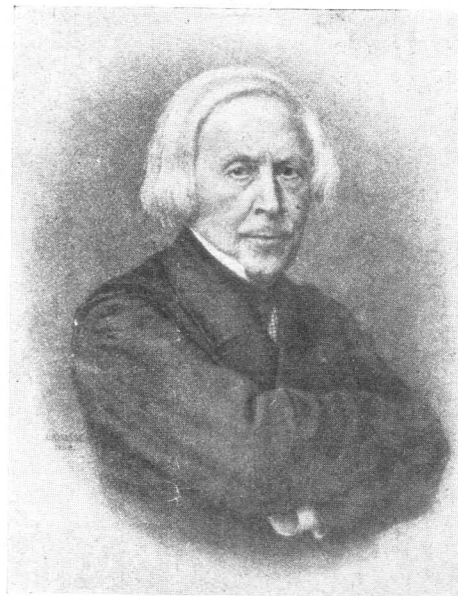
Частина бібліотеки Моргана
повна високих дорогоцінностей у книжках, рукописах,
образах і т. ин.

Г. Данунціо
голосний італійський поет і завойовник Фіуме,
тепер з нагоди анексії цього міста обдарова-
ний титулом князя

Фотографія на ліво:
Архипенко: Бюст американського держ. секретаря Ч. Гюза

Жюль Мішле (Michelet)
французький історик, якого 50-ліття
смерти святкувала Франція
(1798-1874)

**Наймолодший фільмовий
артист**
19-місячний Жак Бюрге

Клімат південної Канади такий як у нас на Україні. Очевидна річ, що в міру посування на північ щораз зимніший, а на самій півночі навіть дуже зимний. З огляду на те, що зима в південній і середній Канаді буває звичайно погідлива — соняшна і суха — тому про якусь невиносимість кліматичну Канади і мови бути не може. Малярія і інші кліматичні епідемії не знані в Канаді. Взагалі, стан здоров'я мешканців у всіх частих краю вдовольняючий.

Флора провінцій Кебек і Онтаріо майже нічим не рїжниться від нашої. На преріях північно-західних провінцій ростуть найрізноманітніші трави, котрі дають несогірше сіно і поживу в сирому стані. В дощевих районах над долішнім бігом ріки Фрезер в Бритійській Колюмбії буйна флора нагадує тропікальні краї.

Мимо чималого вирубування та мимо частих пожеж канадійських лісів, Канада найбагатша деревиною країна світа¹. Головно дорогим матеріалом будівельним і промисловим (на виріб меблів і целлюлози) є шпилькові ліси. Ліси Бритійської Колюмбії своєю просторістю та своєю диною романтикою не мають собі рівних. Богато сот років блаженного спокою і життєдайних сил було треба тамошній матері природі, щоб таку красу створити! Наче горді лицарі великани стоять на узгір'ях задумливо могутні деревища і сторожать чару озер-рік і супокійних левад, красуючись своїм зеленим верхів'ям. Ліси просторі як безкрає море, на якому наче машини кораблів тут і там гордо підносяться „даглес“ - ялиця, яку перевищає хйба каліфорнійська велитень-сосна, т. зв. „мамут“. Даглес - ялиця доходить своєю височиною до яких 80 м., та відповідно до цієї височини груба. Вік тих дерев-великанів обчислюють природознавці на 500—1000 років. Інтересно між иншим те, що висше згадані дерева-старугани не дуплавлюють. При перерібі на матеріал вони показуються, дуже міцними, твердими та вельми тревалими.

З більшої звірини стрічаємо в Канаді рід дикої рогової худоби — моахійського вола і „карибона“, дальше лося а в гористих околицях оленя та гірських кіз. На рівнинах провінції Альберта подибуємо ще нащадків великої родини турів — вапіта або так званого „американського лося“. В горах західної Канади стрічаємо два роди ведмедів — чорного та бурого ведмеда т. зв. grizzly, а на берегах півночі — білого полярного ведмеда. Так званого timber — вовка має Канада у всіх своїх лісах, а в Бритійській Колюмбії навіть „американського льва“, зглядно риєя. Крім згаданих, має Канада силу иншого звіра в диному стані: серну, заяця, жовтого, срібного та чорнобурого лиса, видру, куну борсука і т. д., з якого мешканці Канади мають м'ясо і добрий кожух для себе та дороге футро на експорт. З домашних звірят має Канада коня, корову, вівцю, козу, свиню, крілика і пса а з домашних птиць ті самі птиці, що і ми на Україні.

Канадійська територія має у своїй груді велику скількість ріжного рода мінералів,

¹ В 1919 році експорт дерева з Канади був на суму 24.886.475 доларів.

що дає запоруку, що гірництво та зв'язаний з ним розвій промислу має чималу будучність перед собою. Богата мінералами територія розтягається від півострова Бретон і тягнеться аж до району Юкон. Вже Нова Скотія, Бритійська Колюмбія, район Юкон в нашому розумінню багаті земельними скарбами, та північна часть Онтаріо перевищає всіх багато разів, головно дорогими металевими покладами. І так приміром Sudbury в північній части Онтаріо уважається нині¹ як світовий центр нікльової індустрії.

Беручи з національно-економічного боку, то і риболовство в Канаді грає чималу роль. Ним промишляє около 100.000 душ. Множество багатих рибою рік, озер і прибережжа океанів дає мешканцям Канади можливість запастися рибою до сходу. Заводове рибальство (в першій мірі улов на експорт оселедців) цвиге на берегах Атлантийського Океану. Позатим, воно мало розвинене і має перед собою велику будучність. Не на сто тисяч, а на мільйони охочих до сього промислу людей чекають не використані для сього великі приморські, річні й озерні простори.

Як сказано, безмежні, ліси вкривають цілий край, і тому не диво, що Канада ще нині є раєм ловців. Ловецтво творить не лише спорт для мисливих європейського покрою, але з нього живе понад 100.000 Індіан, котрим канадійські закони позарезервовували так звані „сєвтори“ Індіан, де вони ведуть своє життя по своїй впадоби.

До сього часу, Європейці в дуже малій мірі занималися ловецьким промислом в Канаді, задовольняючись поки що скуповуванням та виїною пушнини у місцевих півдиких індієських і ескімоських племен, що не одному принесло великі багатства, але й ті, що особисто запускаються на північ по дорожчині шкїри, виходять на тім добре і не один доробився значного маєтку. На жаль наші українські емігранти, яко чистої води хлібороби, зовсім не интересуються сею галузєю промислу. Від чверть століття деякі фєрмери з північної Канади почали заниматися штучною годівлею пушного звіря, особливо лисів і се okazaлося на стільки вигідним, що годівля лисиць на пушнину в північній Канаді обіцяє дійти до значних розмірів.

Головною артерією народного господарства в Канаді є хліборобство та споріднені з ним галузі. Канада в першій мірі має всі дані для великого розвою хліборобства, і хто знає чи з розвоєм його (в наслідок залюднення) вона не займе під тим оглядом домінуючого місця взагалі у світовому господарстві². Нині вже більша половина мешканців Канади займається хліборобством. Канадійська земля дуже родюча. Люди ще не виссали її так, як в Європі. Вона ще родить обильно без штучних навозів та великого вккладу людської праці. Розорана перший раз від початків світа та ще

¹ Гірничя продукція Канади в 1919 році: вугля 54.051.720 тон, заліза 195.970 тон, цини 350.083 тон, срібла 445.316 кг., золота 21.794 кг., міді 33.537.791 кг., ніклю 19.884.804 кг., олова 19.591.914 кг.

² В 1916 році під оглядом продукції пшениці Канада занимає 4 місце світової продукції.

не вичищена як слід старанною рукою в нашому розумінні від моружжа, яким заморужені прерії та зруби ліса — родить.

Як виказують хемічні аналізи, канадійська земля має в собі велику кількість хемічних складників, які кормлять рстинний світ. На один акр (4.008 кв.м.) пересічно випадає: азоту 8.035 кг., потасу 6.955 кг., фосфору 2.991 кг. Сих важних складників в Європі знаходимо значно менше в рілі тих райснів, де родиться пшениця.

Щоби виробити собі хоча такий-сякий образ богатства канадійської рілі, наведу деякі статистичні дані і цифри, що торкаються продукції плодів рілі. Щоби заразом уявити собі зріст продукції, приміром пшениці, наведу статистичні дані з пару літ та порівняю продукцію пшениці в Канаді з продукцією деяких європейських держав — і так: Продукція земледодів у Канаді в 1919 р. пшениці 5.270.738.180 кг., вівса 730.000.000 кг., ячменю 974.180.710 кг., кукурузи 439.400.000 кг., жита 259.824.000 кг. Взявши цифри що-до пшениці, то в 1901 р. було 1.500.000.000 кг., в 1906 р. було 3.709.090.000 кг., в 1919 р. було 5.270.738.180 кг.

Наведені цифри очевидно доказують нам, що від 1901 до 1906, себто протягом 5 літ, продукція пшениці зроста і то дуже сильно, бо аж около 150%. Беручи-ж 1919-ий рік, бачимо, що за 18 літ (беручи навіть на увагу час все-світної війни, в якій Канада з 500.000 армією теж брала участь) продукція пшениці сильно зростає, бо аж около 250%.

Вкінці нагадаймо собі, що в 1903 продукувано пшениці: Бельгія 409.090.000 кг., Німеччина 3.464.000.000 кг., Італія 3.570.300.000 кг., Австро-Угорщина 5.209.000.000 кг.

З сього очевидно бачимо, що Канада в 1919 р. продукувала при помочі кількох мільонів населення приблизно те саме, що Австро-Угорщина, маючи добру пшенишну землю в Галичині, Чехії й Угорщині і більш ніж шість разів більше від Канади населення. Зріст продукції земледодів (пшениці) уочевидняє нам, що чим раз то більше й більше неуправлена площа заміняється в рілю. Взявши під увагу урядову статистику 1923-го р. побачимо, що Канада в 1900 мала 4.224.542 акрів, а вже в 1922 — 22.422.693 акри управленої землі. Се говорить, що за сей час 18.198.151 акрів прерій перемінено в родючу збіжжа рілю.

По офіційному виказу канадійського правительства¹ Канада має 300.200.000 акрів землі здібної до управління, з чого в 1922-ім р. було всього заорано лиш 57.201.000 акрів, отже в Канаді чекає ще на плуг 242.999.000 акрів. Канадійське правительство, очевидна річ, хотілоб бачити сю землю управленою і тому хоч-не-хоч попіратиме імміграцію хліборобського елемента. Ми Українці, яких доля все частинно витискає з рідного краю і примушує шукати нових здібних до хліборобства земель, маємо обовязок особливо зацікавитись сею інтересною країною, яка так по урожайности землі, як і по умірковано-холодному підсонню дуже подібна до нашої предковичної Батьківщини, має ту саму худобу, до якої ми звикли

¹ Глади: Canada, Natural Resources and Commerce, департамент внутрішніх справ. Оттава 1923.

(коні, корови, вівці, безрогі), родить те саме збіжжа (пшениця, жито, ячмінь, овес, горох¹, цукровий буряк²) і тому дає запоруку, що коли канадійський уряд піде на зустріч нашій еміграції, то ми, можемо вирятувати багатьох наших братів від гіркого безпритульного блукання по чужих непривітних краях і допомогти їм створити добрий варштат до праці і здобуття собі добробуту. А не забуваймо, що заможний емігрант, поселений в компактній масі в чужім краю може прийти не-аби-якою помочю Рідному Краєві.

Володимир Клодницький

Рейн-Майн-Дунайський Канал

Найбільший річний судоходний шлях у світі і його значіння для Європи

ОБІДНІЛА через тяжку війну, та ще тящі умовини миру, Німеччина все таки знайшла в собі досить енергії розрішити задачу, яка їй припала як центральній державі Європи: довести до кінця величезний проєкт морського сполучення. Своїми каналовими будівлями Німеччина вже давно служить зразком для всіх європейських держав, але ні одна з них не має такого європейського та інтернаціонального значіння як водяний шлях, якого вже послідню фазу закінчує Рейн-Майн-Дунайське каналове акційне товариство (Rhein-Main-Donau-Kanal A.-G.). Річ у сполученні двох найбільших судоходних річних шляхів Європи. Рейн судоходний від Роттердама до Страсбурга-Кель, а швейцарські олусти зробили його судоходним аж по за Базель. Дунай від Регенсбурга через Відень, Будапешт до самого його вливу в Чорне Море вже здавна служить головним носителем грузів середньо-європейських господарств.

Каналові будівлі, які вже є або ще будуть збудовані для сполучення сих двох рік, розташовані головним чином по течії Майна від Франкфурта до Бамберга, де прокладені паралельні канали до самої течії ріки, та також по головному каналові, впоперек Баварії, від Бамберга-Фірет до вливу його в Дунай біля Регенсбурга. Додаткові каналові будівлі та скорочені шляхи розташовані між Мангаймом і Ашафенбургом, канали паралельних по Дунаю між Ульмом і Регенсбургом, по каналові ріки Лех, який сполучує верхню Баварію з великим водяним шляхом, який спирається на Боденським озері. Сі каналові будівлі, росташовані в середині господарчих територій добре відповідають німецьким інтересам. Рейнсько-вестфальська колосальна індустрія та вугільне господарство, колосальна хемічна індустрія між Мангаймом і Франкфуртом, баварське дровяне господарство і т. д. знайдуть найблищий і найдешевший шлях для свого обміну збіжжа і для експорту його по новим водяним шляхам. Вже

¹ Цікаво, що горох в Канаді не підлягає зовсім нападаві горохвяного жучка [кузки] і тому має значно вищу цінність на світовому ринку.

² Управління цукрового буряка теж дає в Канаді добрі наслідки, в 1920—21 році вироблено цукру в північній Альберті і Онтаріо 35.000.000 кг.

тепер дуже помітно об'єднання залізничних ліній, які звільнилися від важких масових грузів для шпінного транспорту. (Треба собі уявити яку кількість залізничних возів вмістить в собі тільки одна модерна барка, щоби зрозуміти цю нову економію сполучення!) Але користь поза-німецького світа в сьому новому поперець-європейсьькому каналові ще більше кидається в вічі. Глянувши на приведену тут малу, ми побачимо скорочення шляху між Атлантиком, Північним морем та передніми азійськими водами. Торгівля західної Європи та Америки з країнами сирих здобутків та містами збуту — Україною та Малою Азією так розцвіте, що можна сміливо говорити про позитивне обогачення Європи і також позитивну цивілізацію ближнього Сходу.

В сьому величезному творі пряма та посередня міжнародня співучасть вже тепер значна. Першими були, звичайно, Англіїці з їхньою господарською прозорністю, та їх швидкою ініціативою. Вони хотять особливо міцно осісти по низовій течії Дунаю, і вони зараз відбудовують будапештенську пристань, яку мають на меті перетворити в господарську централю (звідси приятельська угорська політика Англії!). Вони також співучаствують у відбудові будучої світової пристані Кельн. Голандська пристань Роттердам, як вступна брама для великої англійсьької та американсьької торгівлі з південною Європою та передньою Азією, розцвіте пишшо. Швейцарія, за часи війни сильно зіндустріована, та Чехословаччина покладають також надії на сей новий шлях до двох мор, який дасть їм на транзиті грузів від 40 до 70 відсотків збережень, що стоїть поза конкуренцією. Очевидячки, що господарське значіння сього Рейн-Майн-Дунайсьького каналу не менше як каналів Суезького та Панамсьького.

М. Чорний

Колекціонерство

КОЛЕКЦІОНЕРСТВО, себто охота збирати якісь предмети, лежить в природі чоловіка. Тільки обявляється вона не однаково. Тут грає роллю вдача збирача, окруження, серед якого він живе, умови культурні та соціальні, то-що.

Скупарі, це дуже часто прямо збирачі монети. Знаємо випадки, що людина відмовляє собі всякої розкоші, мешкає погано, вбирається нікчемно, їсть як-будь, а по смерті в сіннику знаходять в неї цілу збірку золотих та срібних монет, — прямо великий масток. Значиться, такий скупар-дивак почував окрему розкіш у збиранню золотого та срібного гроша.

Другі знов збирають книжки, образи, ритовини і т. д. Вони теж відмовляють собі не одного, а всі свої засоби, весь тяжко запрацьований гріш витрачують на свої збірки. Завдяки їх дивацтву, бо їх звичайно вважають диваками, повстала неодна бібліотека й не один музей, вони значиться добре заслужилися для культури.

Мало кому приміром відомо, що одна з найкращих російсььких бібліотек, зберігається в Америці, у Вашингтоні. Вона невелика, 160.000 книжок і кількасот тисяч листів, рукописів і т. д., але складається здебільшого з

рідких і гарно збережених примірників. Ту бібліотеку збирав ціле своє життя оден сибірсьький купець і дарував її Рузвельтови для U. S. A., бо наче прочував, що їй там буде найбезпечніше.

В наших часах дуже поширилося збирання почтових марок, так звана філіателістика. Хто нині не збирає марок? Від хлопців-учеників до поважних державних мужів, від примітивних, маловартних збірок, які в шкільній книжці носить школяр, до розкішних великих альбомів, — скрізь стрінетеса з тим спортом. По більших містах є окремі склепи з почтовими марками, є навіть біржі, на котрих ціна поодиноких рідких примірників доходить до казкових сум. Наші українсьькі марки цінятеса дуже високо і неоден тепер жалує, що не збирав їх систематично тоді, як вони були маловартними почтовими значками на листах та часописах. Одну з найкращих збірок українсььких марок має п. Вировий у Празі. Він за неї дістав золоту медаль на філіателістичній виставі в Празі минулого року.

Збирання почтових марок це тільки на око неважна забавка, бо на ділі маленький листовий значок є цінним причинком до історії культури, доказом розвитку графіки, доброго смаку і дотепу якоїсь держави. Цей значок до якоїсь міри характеризує дану суспільність, являється її емблемою, розуміється тоді, коли їх проєктують і виконують в краю. Збирання марок для шкільної молоді має ще й те добре, що причиняється до науки політичної географії. Школярі-філіателісти знають звичайно кожду, навіть найменшу державу в світі, а що на марках часто бувають погруддя пануючих, то в той спосіб вчатьса також до якоїсь міри й історії, знають приміром до котрого року панував у якій державі котрий цісар, або король, або коли та держава з монархії стала республікою.

Найновішою колекціонерсьькою хворобою являється збирання сірникових коробочок. Старше наше покоління дуже добре пригадує собі давні сірники, в паперових „шапочках“ з сіркою і фосфором. Від тих сірників таки добре чхалося, вони легко замакали, ними труїлися самовбійники, особливо жіночого рода. Пізніше появилися в торгівлі так звані салонові сірники, в гарних політурованих скриночках, вишневої краски. За останніх 30 літ поширилися так звані шведсьькі сірники „без сірки і фосфору“ в малих, легких, деревляних коробочках. У Франції та в Італії дуже поширені так звані воскові сірники. Це властиво тонесенькі свічечки, які легко запалюються і багато довше світять ніж звичайні шведсьькі сірники. Їх продають в дотепно придуманих коробочках з гарними малюнками краєвидів і жіночих головок. Мають вони часто дійсно мистецьку вартість, тому й не диво, що їх радо збирають колекціонери. Практичні Американці друкують на сірниках пословиці, всілякі практичні ради, дотепи, карикатури і реклями.

Це також богате поле для збирачів. Росія, що стоїть тепер під знаком світової революції хоче сірниками підпалити світ. На большевицььких сірниках бачимо приміром величавий лондонсьький парламент, цілий в червоній красці, а на ньому, по середині вивішену хоругов з

совітською зіркою. Сірники в ролі пропагандиста!

Як бачимо збирання сірникових коробочок є теж не таке смішне, як кому здається. Сірники за останніх сто літ перейшли немалий шлях розвитку, і тому збірка сірникових коробочок може стати теж цікавою ілюстрацією до культурного розвитку людства, одною з карт у книзі про міт Прометея.

Незабаром святкуватиме також сталеве перо свої сотні уродини. Збірка пер від першої сталівки до сучасного золотого пера, котре „само пише“, це також річ цікава і гідна уваги.

При тій нагоді згадаємо деяких збирачів. І так англійський „діточий маляр“, Джон Аллен, ціле життя збирав усяку старовину. Його помешкання виглядало, як тандита. Але по смерті за тую тандиту родина дістала величезні гроші. Знаменитий співак, Ля Блянш, збирав табакерки і палиці. Мав їх так багато, що кожного дня з іншою ходив на прохід. Фабрикант пер, Gillot, збирав кременські скрипки. Міг ними зняти кілька симфонічних оркестр, а сам не вмів ані одної ноти заграти. Брат короля Георга II, збирав біблії і цигара. Знаменитий Бріль, з часів Фридриха Великого, збирав годинники, кружева і пантофлі. Мав їх тільки, як ніхто із сучасних. Фридрих Вільгельм I, король пруський, збирав велитнів для свого потсдамського полку. Людвиг XVI збирав замки і ключі, Людвиг I (баварський) капелюхи; одна зі служниць Вільгельма IV (англійського) весільні торти, і т. д.

В наших родинях колись теж збирали листи, рукописи, образи, хрести, тарілки, скло; деякі мешкання були подібні до маленьких музеїв, та на жаль в останніх десятиліттях всесильна мода брала верх над любов'ю до старовини. Викидали старі килими, давні меблі, не вважали на порцеляну, одідичену по бабках, скрізь хотіли мати все нове і модне. Так запропастилося неоднораз, що варто було зберегти, як пам'ятки по давно забутих предках. *Н. Н.*

Літературно-наукова хроніка

Берлінські архіви

НЕДАВНО ПЕРЕНІСЯ з гамірної Фридрихштрассе в затишну частину міста, Далем, тайний архів пруського уряду (Preußisches Staatsarchiv). В долішніх саях накопичені в замкнених шафах плічки актів, т. зв. конволюти. В величезній салі карт — красні мапи, пляни доріг і улиць. З них користає не лиш учений, але дуже часто практично і правник в рішенню ґрунтових спорів. Сая печатий дає відливи, або й ориґінали уживаних коли-не-будь пруською владою печаток. Та найбільш інтересне — се збірка державних договорів, що займає дві великі салі. Акти писані французькою мовою на ґрубім пергаменті, оправлені в пурпуровий плюш, з величавими печатками. Передовсім впадають в очи московські документи. Акти зложені альфаветично, а число їх значне: договорів з самою Австрією є тут 183.

В давній воєнній школі в Потсдамі і ще в п'ятиох сумежних домах замкнена історія німецької державности 1867—1918. Се Deutsches Reichsarchiv. Творцем його велика німецька армія, в котрій освідомилось почуття загально-німецької державности. То-ж цей архів зберіг всі акти, що до тої армії відносяться. Документи і мапи „великого генерального штабу“ позволяють прослідити кожний крок армії. Задача архіва — на підставі того колосального матеріялу (півтора місяця тривав перевіз актів) видати історію

світової війни. Та на-жаль, досі вийшла лиш „історія бою під Таненбергом“. Вже друга річ „бій над Марною“ лежить з браку фондів у рукописі.

В шарлотенбургськім замку приміщений „домашній архів Гогенцолернів“. Є тут цінні документи а XII віку, є і найпізніші, вже з світової війни. Передовсім це збірка листів Гогенцолернів. Та з листів, приміром, Фридриха Великого тут лиш частина, решта розкинена де-інде. Також листи чужих монархів не тут, а в спеціальнім тайнім архіві міністерства заграничних справ. З шарлотенбургського архіва користувати тяжко — треба мати дозвіл не лиш пруського уряду, але і бувшого цисаря. Бо між обома ще й досі спір за власність. *Т.*

Вистава друків у Винниці

З НАГОДИ 350-ліття видрукування на Україні першої книги („Апостол“ Ів. Федорова, Львів 1574) Винницька філія Всенародної Бібліотеки України влаштувала 16—21 лютого ц. р. виставу друків, присвячену пам'яті винахідника друкарської штуки Йогана Гутенберга. План вистави обіймає: 1) Історію книги від Гутенберга до теперішнього часу та еволюцію її зверхнього вигляду; 2) Техніку друкування від XV-го до XX-го віку; 3) Ілюстраційний друк. Історію книги ілюстрували розгорнені на відповідних сторінках експоновані стародруки XV-го до XVIII-го віків та рідкі художньо цінні видання XIX-го і XX-го вв. Розвиток техніки друку представлено було відповідними гравюрами і ілюстраціями з рисунками машин від ручного станка Гутенберга до ротатійної машини найновішої конструкції. Ілюстраційний друк репрезентували гравюри від XVII-го ст. до наших днів, репродукції картин, мапи, альбому орнаментів і ин. Відвідувачам, особливо екскурсіям, були давані докладні пояснення щодо окремих видань, а також щодо історії техніки поліграфічної продукції. Виставка мала великий успіх. Відвідало її м. и. 122 ріжних екскурсій, а загальне число відвідувачів виносило біля 5000 осіб. *О. Г. Л.*

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ СВЯТО СЕРЕД БІЛОРУСІ-НІВ. Заходами Білоруського Драматичного Товариства відбувся 9 березня 1924 у Вильні святочний вечір, присвячений пам'яті Тараса Шевченка. В програму входили між иншим реферат ґр. Мяцюка на тему: Т. Шевченко і його творчість, драматична картина „Отрута“ Максима Горьцького і концертна частина. Вечір відбувся у власній салі Драматичного Товариства.

СЬОГОРІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ КАНТА принесе м. и. н. два досі не опубліковані твори великого філософа. Проф. Менцер приготував разом з „Товариством Канта“ видання невідомих лекцій Канта. Академія Наук рішила знов видати недокінчений твір Канта т. зв. Opus posthumum. Виявилось, що ця остання праця має певну вартість з огляду на погляди Канта на філософію природи, теорію пізнання і метафізику. Видання редагує др. Бухенав. *А. Л.*

Мистецька хроніка

Вистава образів, рисунків і графіки Мунха у Відні

МУНХ належить нині до найвизначніших малярів Скандинавії, а його імя має широкій розголос в цілій Європі... Часто можна почути його побіч найвизначніших світових малярів як ван Гоґа, Сезанне, Гоґуїне. Віденська вистава збуджує тому спеціальний інтерес, що заступлений в ній Мунх не тільки як графік, але як маляр. Він завдячує в першій мірі свою популярність графіці, як маляр він менше знаний. В Новій Галерії ми можемо слідити за обома родами його незвичайно багатого і ріжноманітного творчости.

В картинах „Сая гри“ (1892), „Поцілуй“ (1892), „Доглядачка хорих“ (1909) Мунх розв'язує питання фарби й освітлення. На перший погляд здається, що він стоїть під впливом французьких імпресіоністів. Але се не частий полудневий імпресіонізм, в якому відбивається повне віддання себе явищам зовнішнього світа. Малярська концепція Мунха не

кінчиться на змісловій радості у віддаванні природних витинків зовнішнього світа. Бо між студії над освітленням, між кольористичні імпресії втискається щось, чого не бачимо у французьких імпресіоністах. Се той нахил до віддавання психічних настроїв у людини, який є старим завіщанням північно-германського мистецтва.

Мальовничі імпресії — се тільки додатки, резонанси тої душевної інтимності, яка відбивається в зображених фігурах. Побіч головної акції, все стоять побічні особи, які не беруть участі в головній дії, які звернені фронтально до глядача і стараються навязати зв'язок між ним і зображеною сценою. Вони стоять без руху, без акції, в їх лицьких відбивається глуха резігнація, спричинена акцією зображеної картини.

Прямим протестом проти натуралістичного імпресіонізму є краєвиди Мунха. В „Оброслім домі“ (1902) або „Зимовім краєвиді у місяці“ краски страшили свій блиск, і природні витинки краєвида перемінилися у скорочення, в гру видовжених плоских ліній і площ, якими Мунх вичаровує на полотні далекі краєвиди осяяні синявою млою місячного світла. Контрастують до тих горизонтальних ліній — в темні маси збиті групи дерев на передньому тлі картини. Цілість робить вражіння чогось нереально-таємничого, чисто настроєвого, з перевагою темних, непривітних красок.

Але до повного оживлення своєї мистецької творчості доходить Мунх щойно в літографіях, радированіях, дереворитах. І тут він цілком виявляє себе германським мистцем. Тут його дійсна, правдива мистецька природа — подібно як в теніляного Дюрера — виходить як вислів усіх мистецьких можливостей його багатого таланту. Ще сильніше як в картинах, все сконцентроване на психічних акцентах. Мунх не маляр життєвої радості, потакання зміслово оптичній природності. Противно, се проблематичний мистецький темперамент, в якому вічних наворотах виривають питання: життя, смерті, жінки і всіх психічних афектів людини в її відношенню до світа. Ми примушені психічно пережити його зображення. Не тільки формально — „зміслами“, але душевно — „нервами“. Яка меланхолійна резігнація лежить у „Прощанню“ (Loslösung)! Вона відбивається не лише в обличчю молодця, ала й ціла формальна композиція підкреслює сей мотив. А сей голий краєвид, без слідів вегетації, який тільки непомітно втискається поміж фігури, — се тільки резонанс сього психічного настрою. Те саме можна повторити про „Зависть“ (1896), „Жінку“ (1899)¹, „Мертву матір з дитиною“ (1894), „Голос“ (1895).

Найсильніший вислів осягає Мунх в дереворитах. Тут форма цілком знищена оптично-мальовничими засобами. В дереворитах „Син“ (1919), „Послідні тайни“ (1921), „Остання година“ (1921), „Краєвид над берегом“¹ ілюзія білих і чорних цяток вичаровує фантастичні простори, в яких акція перемінилася в душевне напруження зображених осіб, які розсіяні групами очікують тривожно чогось, що щойно може статися...

Мунх не самотній у мистецтві Скандинавії. Може як маляр і графік. Але підклад його творчості той сам, що ми так добре знаємо з північної літератури. Се та сама атмосфера, з якої виростили Кнут Гамсун, Ібсен та Стріндберг.

Др. В. Залозецький
Відень, 17. III. 1924.

МИСТЕЦЬКУ ВИСТАВКУ картин улаштовано було у Києві з нагоди губерніяльного з'їзду Спілки Робітників Мистецтва (Всерабис), що відбувся 17. II. с. р. у Києві. У виставці брали участь усі Київські малярі та учні Інституту Пластичного Мистецтва. Як на усіх виставках, так і тут зразу вдарили в очі два головні напрями мистецької творчості, що тепер змагаються між собою на території С. С. С. Р., а саме реалістичний, якого головним представником на Київському ґрунті можна уважати Кричевського та другий футуристичний з головним своїм виразником Бойком, що виступив на виставці в групі мистців Мистецького Об'єднання „Березіль“. По кількості продукції бере верх течія футуристична, але по уподобанням публіки реалістична.

Л. В.

¹ Дивн Образовий додаток.

Музична хроніка

Проф. Петрі про Росію

НЕДАВНО вернув з Росії, після 6-тижневого по-буту, проф. Егон Петрі, один з найбільших сучасних німецьких п'яністів. Я мав нагоду говорити з ним зараз-же після його приїзду в Берлін та почути від нього ще зовсім свіжі вражіння з подорожі й по-буту в Росії — в тім краю, який від кількох літ являється нам якоюсь фантастичною країною, відділеною від світа китайським миром суспільного ладу.

В першу чергу, проф. Петрі оповідає на мос про-ханья про себе. Запрошений державним концертним підприємством для п'ятьох концертів (3 в Москві, 2 в Петербурзі), був він після війни першим чужо-земним п'яністом в Росії та одним з перших чужо-земних музиків взагалі.

Побут мав тривати 2 тижні, але вже перший концерт (в малій салі Великого Театру в Москві) зробив таке сильне вражіння, що умову змінено і, замість двох тижнів, проф. Петрі лишився шість тижнів; замість дати 5 концертів, дав їх 31. Були дні, коли він грав тричі в день — в полудне, пополудни і ве-чером, всі концерти в салі Малого Театру (на 1500 осіб). Крім цього грав в клубі вчernih, в універси-теті, в консерваторії і т. ин. з того кілька разів на добродійні цілі (на голодні німецькі діти, міжнародно робітничі помічі і т. ин.). Коли зважиться, що майже кожний концерт був з іншою програмою, можна собі уявити, кілька творів, який репертуар переіграв на тих 31 концертах проф. Петрі. Отже: всі твори Баха в перерібках Бусоні, цілого Шопена, Ліста, Брамса, Бусоні, ба навіть Шумана, якого ніколи не грає („особи-сти антипатії“). З оркестрового грав проф. Петрі концерти Моцарта, Бетговена, Ліста і Чайковського під диригентами Головановим і Самосудом (спробува-ний перед роком експеримент: оркестра без диригента, — не дався і тепер знов оркестри в Росії в їх старому вигляді: з диригентом) та раз з славним німецьким диригентом Бруном Вальтером, який в тім часі також приїхав в Росію. Російська критика та публіка одно-голосно признали, що від часів концертів Бусоні не памятають таких сильних вражінь як з концертів проф. Петрі. Спеціально одушевляла всіх монумент-альна віддача творів Баха-Бусоні. Його конче хо-тіли задержати, м. ин. пропонувано йому обняти про-від „бразкового класу“ в петербурській музичній академії, але Петрі не міг лишитись і стануло на тім, що в вересні він знова поїде в Росію на цілий ряд концертів.

Культурне і мистецьке життя в Росії дуже живе. Театри виставляють одну прем'єру за другою. Я сам — оповідав проф. Петрі — бачив в Малім Театрі в Москві виставу „Тірандота“ та „Лізістрати“ в постановці Станіславського, які в Західній Європі викликали-б сензацію. В опері грають цілий репертуар кожного оперного театру (т. зв. „залізний“) себто Верді, Пуччіні і т. д., але також Вагнера, ну і російських композитів. Чудово поставлені балети Стравінського. Концерти також досить багато і очевидно самих рос-сійських артистів. З п'яністів багатого концертують Найхавс, Угунов і Глазунов; з сучасних композитів (які живуть в Росії) найвизначніші Александров, Мясникий і Файнберг. Квітки до театрів та на концерти зовсім не дешеві. Вони доходять ціни одного червінця, себто одного фунта стерлінгів за один квиток.

„Одним словом — каже проф. Петрі — сучасна Росія зробила на мене зовсім инакше вражіння, як я собі уявляв на підставі загальних вироблених понять та поглядів на неї, себто що з часу перовороту це країна відмінна в усім від західних країв Європи, — країна, в якій кожда неможливість являється можливістю, в якій на все можна бути приготованим. Тимчасом Росія представилася мені нормальною. Коли переїздиво в иншу державу, бачимо все якісь зміни, але по короткім побуті ми до них привикаємо, і життя стає шаблонове як і в інших країнах.“

Вкінці, проф. Петрі показує мені дві прекрасні шкіряні течки, які дістав від студентів університету та від консерваторії з подякою за свої концерти.

Антін Рудницький

Берлінська хроніка

ЗАХОДАМИ грузинської студентської корпорації „Георгія“, відбулося, з нагоди 3 річниці окупавання Грузії Совітською Росією, 28-го лютого в одній із берлінських саль протестаційне віче. Між присутніми були видатні грузинські діячі, як також представники українського, турецького і естонського студентства. По промовах грузинських студентів заборали голос проф. д-р Церетеллі, бувший голова „Союза Визволення Грузії“, та представники чужинців: від Українців (студ. Кожевніков), Турків і Естонців. Всі промовці закликали до створення єдиного блоку всіх, що стоять на ґрунті освободження свого рідного краю від московського імперіалізму.

ДНЯ 10-ОГО БЕРЕЗНЯ цього року заснувався в Берліні Німецько-Український Комітет, до якого приступили провідні німецькі та українські особи. Завданням Комітету є поглиблення та скоординування всіх зв'язків поміж Україною і Німеччиною та з'ясування ріжних питань, що з тим сполучені.

Адреса: Deutsch-Ukrainischer Arbeitsausschuß z. H. des Herrn I. von Selenewsky, Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11.

В „УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ“ відбувся в суботу дня 15-го ц. м., вечір присвячений Курсам Заочної Освіти. Після інформативного викладу директора Курсів, проф. В. Коваля, про завдання, організацію й дотеперішній стан Курсів Заочної Освіти при „Українському Слові“, розвинулася оживлена дискусія, в якій м. и. забирали слово др. Ю. Бачинський, др. З. Кузеля, др. В. Левицький З. Пеленський, В. Бурбела, проф. Шафаренко. З. К

АКАДЕМІЮ в честь Тараса Шевченка улаштувала 22. березня 1924 Спілка Об'єднаних Українських Організацій у Німеччині в помешканні „Державного Клубу Німецької Народної Партії“. В програму входили святочна промова проф. Богдана Лепкого, сольоспіви концертних співачок п. Марії Любарської і п. Галини Новошацької, деклямації „Лілея“ п. Стефи Авдиковичівни та „Послання“ Віктора Доманського і продукції хору Спілки студентів — Українців у Німеччині. На свято прибули побіч української колонії, представники німецького, азербейджанського, естонського, корейського, литовського і швайцарського громадянства м. Берліна. Після Академії відбулися товариські сходина, на яких промовляли др. Кузеля, проф. Б. Лепкий і др. Бем та співав хор.

Листування

Галицька дипломатія

ВЕЛЬМИ ШАНОВ. ПАНЕ РЕДАКТОРЕ, — Вірю, що лист п. др. Назарука до п. др. Петрушевича, передрукований американськими більшевиками, а певно і старокрасивими, Вам відомий. В Америці викликав він серед української громади небувалу констернацію і зачудованне.

Досі я не мав нагоди заізнатись з Вашою думкою про вартість і значінне сего листа, так як Ви у Вашому часопису не посвятили йому ніякої уваги. Думаю одначе, що уся американська Україна буде Вам особливо вдячна, коли Ви лист п. Назарука піддасте у „Літопису“ сумлінній аналізі, яка — я певний — причиниться чимало до злагодження дисорганізації викликаной серед нас згаданим листом.

Звертаючись до Вас з повищим проханням, руководжусь виключно загальним добром *Г. Г.*

Від редакції. Ми не зупинялися над названим листом, уважаючи його документом минулого року; та коли наші американські земляки остають усе ще під його впливом, — повернемо до нього.

„Чесність з собою“

(З листу до редакції „Літопису“)

... Дуже дякую Вам за висилку... Зміст кожного зшитку чим далі то все інтересніший. Одно лиш що мене дивує, що навіть досить незалежний „Літопис“ не має настільки громадської відважності,

щоб уже раз на все покінчити в належний спосіб з „чесністю з собою“ й оправдує сей принцип у відношенню не тільки до його творця і провідника, але й до цілого українського громадянства. Що й говорити, немає тоді нічого дивного, що ми не можемо вийти з нашого страшного морального занепаду, бо ми „чесні з собою“ як і кожний каргярський шулер, або розбишака, для котрого чесности з іншими не потрібно. Жалко, що редакція не має на стільки мужности, щоб не оглядаючися ні-на-які авторитети перед громадянством виявити всю гидоту того аморального принципу. Які люде, така їх і доля! — Бажаю усього найліпшого, розцвіту „Літопису“ і більшої відважности в осуджуванню громадських якищ і окремих людей, без огляду на їх авреолі й авторитети. — З правдивим до Вас поважанням

В. Андрієвський

21-го березня 1924.

Мукачів, Гусова ул. 18.

Від редакції. Невже шановний автор так зрозумів нашу політичну хроніку у 9-ому числі?

Огляд часописів

ZEITSCHRIFT FÜR GEOPOLITIK, I. Jahrgang, Heft 2, Februar 1924. Зміст: Е. Обст: Проблем Европи. В. Фогель: Рейн і Дунай як творці держав І. І. Бравн: Природні й економічні підстави Фінляндії. К. Гавсгофер: Японський землегрус і його політичні наслідки. О. Мавль: Геополітична структура Бразилії. Р. Зігер: Ріжниці між зростом держав і зростом націй. Звідомлення: Старий світ, Індонаціфичний світ, Атлантийський світ. Літературне звідомлення з Індонаціфичного світа.

Надіслані книжки й журнали

(Редакція просить Редакції й Видавництва присилати свої публікації до рецензії)

МАРКО ВОВЧОК. Народні оповідання. Львів, 1923.

МАРКО ВОВЧОК. Викуп. Сон. Максим Грімач. Чари. Чумак. Отець Андрій. Львів, 1923.

МАРКО ВОВЧОК. Три долі. Львів, 1923.

МАРКО ВОВЧОК. Два сини. Ледащиця. Одарка. Данило Гурч. Свекруха. Львів, 1923.

МАРКО ВОВЧОК. Не до пари. Від себе не втечеш. Львів, 1923.

МАРКО ВОВЧОК. Інститутка. Львів, 1923.

Від Адміністрації „Літопису“

Зшитки 1—5 і 8 вичерпані й окремо не продаються. Натомість можна буде набути малу кількість комплектів першої книжки „Літопису“ (зш. 1—13), по ціні: м. 12.—, дол. 4.—, шв. фр. 15.—.

З отсим 13-им зшитком закінчується перша книжка „Літопису“, за перший квартал 1924. Окремий титуловий лист і повний зміст сеї книжки буде доставлений нашим передплатникам разом з 14-им зшитком.

День за днем по світу

(20—26-го березня 1924)

20. Мистецько-побутова виставка Карп. Руси в Празі. — Конкордат між Римом і Баварією.
21. Війсковий бунт в Ірландії.
22. Міжнародний кооперативний конгрес у Празі. — Комунаційний страйк у Лондоні.
23. Пятитіття фашизму в Римі.
24. Совітсько-румунська конференція в Відні.
25. Греція републикою.
26. Демісія і новий кабінет Поенкаре.

Теж „Тихі драми“

1. Коні

Воднім французьким романі (чи не Золі?) читав я колись, — колись, ще хлопцем малим, — про коней в підземеллях копальні.

Віндами спускають їх туди і на верх не підносять ніколи.

Тягають вози навантажені рудою, чують луск своїх залізних підков, що так сильно, аж страхітно, але глухо й мертво якомсь відбивається від склепінь підземелля; чують, як джагани вдаряють об скелі, добуваючи з них якесь невідоме кінському розумови добро; як міни вибухають з силою стосотного грому; як їх доглядачі гукають на них, принаглюючи до скоршого бігу, і — більш нічого...

Не почути їм ні співу птахів, ні голосів звірят, ні шуму вітру, ні шелесту трави, — не почути ніколи...

І бачать вони темряву віковичну, пронизану тут і там сявом лямп електричних і бачать тіни, що біжать разом з ними, великі, погнуті, мертві, і бачать людей, подібних до цих тіней. Але сонця, але зеленої трави, але хрусталу студеної річки вони вже не побачать ніколи...

Чи забули про них, чи тямлять?

І ось одного з них не стало. Придавив його віз, цей віз, що він його тягнув, віз навантажений рудою.

І що лиш тоді вивіндували його в гору, там де сонце, де вітер, де зелена трава.

Та що йому з них?

За пізно...

А на його місце спускають в них нового; молодого, здорового, кріпкого.

Коні бентежаться, іржуть, їх очі горять, їх ніздря роздуваються широко. Хочуть побачити його, полизати його лискучу, гнучку шию, обнюхати його.

Він прийшов з відтам де сонце, де трава, де хрусталевий, студений потік...

□

Коли відвідає мене хтось із рідного краю, цей образ мов живий стає переді мною.

2. „Пан Тадеуш“

ЗНАВ я колись одного священика, „старо-русина“.

Він був дуже й дуже старий. Вже й ходити не міг.

Весь день у фотелю сидів. Мав декілька тем, на які зводив розмову; нових ніби не розумів, ніби для них не було вже місця в його старечому мозку.

Ось одно з його улюблених питань:

„Не знаєте, чи появився вже „Временник“ Ставропігійського Інститута?“

„Не знаю, мабуть ще ні; та гадаю, що незабаром вийде, бо Різдво вже не за горами.“

„Гу-ум... А не чули Ви, чи Ставропігійський Інститут не друкує якої нової книжки?“

„Ні, не чув. З „Інститутом“ нема в мене звязків.“

„Гум-ум... А я, бачите, писав до них кілька разів. Кажу їм: „Временник“ потрібна річ, але видрукуйте ви таку книжку, як „Пан Тадеуш“, тільки по нашому і з нашого життя.“

„А вони?“

„Вони нічого. Не друкують. Я вже навіть сто гульденів обіцяв дати, як надрукують, і — нічого.“

Зітхав, хилив старечу голову на поруче фотеля і засипляв.

Цей старенький пан-отець вже давно помер. Забрав з собою нездійснену мрію про нашого „Пана Тадеуша“. Може він і в гробі замість троїстої музики чує „концерт Янкеля“, може на його устах замерли останні слова: „Літво, ойчизно моя, ти єстесь як здорове.“ Може над його могилою блукають тіни Зосі, Тадеуша і ксьондза Робака...

Він помер.

Але я нераз пригадую собі того старенького пан-отця, коли читаю деякі критики й рецензії на наші літературні твори.

І вони теж хочуть печеного леду.

Богдан Ленкуй

Так засла „Зірка“...

„Корвин-Павловська Станіслава (псевд. Зірка), авторка „Казок баби Оксани“ з власними ілюстраціями й інших ілюстрацій для дітей. На прикінці життя була в Києві секретаркою видавничої спілки „Книгозбірня“. Розстріляна чрезвичайкою в 1920 році.“

(Книга ч. 1, Відень 1922.)

ЧЕРГОВИЙ по камері, віднесіть відра, вже все з'їли, — звернувся я до старого дядя, який другий тиждень товаришував мені по № 1-му Київської Чрезвичайки.

— Не дозволяє виходити, — відповів він, незвичайно блідий, переляканим голосом.

— Що таке?...

— Сьогодні приведуть...

І хоч як тихо сказав він останнє слово, всі почули. Відразу стихло... Гомін та післяобідні балачки припинилися. Кожен, хто хоч лару днів посидів у будинку на Катериненській вул., добре розумів, що то значить „приведуть“... Це сьогодні надійде з „Лукнянівки“ нова партія... Її посадять у „п'яту“ та... коло півночі разом із іншими з різних камер... розстріляють...

Як не намагався молоденький чекіст Підгайний, якого тримали тут за якесь зловживання, розвеселити всіх своїми нарколомними оповіданнями, — все-ж жахливі думки та страх опанував усіма... Де-хто пробував заснути. Де-хто читав...

В куточку коло вікна старенький пан-отець читав невеликому гурткові щось зі Св. Письма. Тихо, тихо, як у ночі...

Раптово Вірменин-купець несамовито скрикнув, дивлячись у вікно.

— Ведуть, ведуть!..

Як грім пронеслося це слово по кімнаті. Всі схопилися. Штовхаючи оден другого, тиснулися до трьох невеликих вікон, хапалися за холодне залізо ґратів. Задні ставали навшипінки. Кожен хотів у посліднє глянути

на нещасних. Кожен тремтів, боючись зобачити родичів, знайомих...

Я також притиснувся до заліза. Двоє жидів-спекулянтів гріли мою голову нервовим диханням.

Вікна виходили на Липкинський перевулочок. На дворі була слота та мрака. Здається, кінчався лютий. Коло воріт, які виходили на Катерининську, збоку від великої калюжи стояв вартовий. Десь з лівого боку чути було лайку. Хлюпаючи по воді дір'явими шнуровими черевиками, втираючи рукавом обличчя, низенький москалик широко відкрив обі половини брами.

Верхи віхав озброєний з „пятикутньою“ на лівому рукаві. Це начальник конвою. Слідом за ним, обминаючи калюжу, по-двоє, по-трьох ступали люди...

В різнобарвному одязові, в добрих кожухах і подертих свитинах з торбинками під пахою... Приведені ставали акурат проти нашого вікна для перевірки.

Їх було 17.

Вже темніло, але кожен з нас, напружуючи очі, всетаки спромогався пізнавати знайомих. Де-хто, не втерпивши, відскакує від ґратів і голосним риданням наповнює кімнату...

Аж ось у тих-же воротах показалися вартові й з ними четверо відставших. Троє чоловіків і одна жінка...

Мигом перенеслися погляди наші на неї. Досить висока, струнка, молода жінка стала спокійно поруч з іншими.

Її голова була повязана червоною хусткою. Її постать та її бліде обличчя під бармою червоного приємно виділялися поміж рештою.

— Хто така? Як її прізвище? — питали ми оден одного.

— Невже-ж її також... така гарна... — промовив пан-отець.

Ніхто в камері не знав, хто та жінка.

Перевірка кінчилася.

Швидко стало чути, що сусідня „пята“ вже не порожня.

Лишень „червону хусточку“ відвели до жіночої камери.

Знову стало тихо в нас... Далі продовжував читати пан-отець¹.

Ось уже й електрику засвітили. Надходила страшна ніч...

— Невже-ж і я? — мучила кожного думка.

— Закривай камери! Нікаво не випускати! — почувся в коритарі знайомий голос цяного доглядача.

Гучні кроки п'яних і насичених кокаїном. Ляскіт залізної клямки по сусідству. Почалося...

По одному викликали й, узявши з обох боків під руки, вели через перевулочок у флігель № 16-го. По кількості близьких, але заглушених, стрілів, що долітали з підвалу, рахували всі камери людські життя...

Вже стало тихо в сусідній кімнаті. Вона знов порожня...

Забувши минулий жах, кожен заспокоював себе, шепочучи:

— Вже кінець, Слава Богу...

Коли ось ціла гурма п'яних протупотіла повз наші двері й зупинилася коло жіночої. Я миттю кинувся до „вовчка“ і дивився...

Чорновусий сторожук, що вславився своєю спокійністю у час розстрілів, відімкнув двері. Задзвеніла клямка, злітаючи зі скобки...

— Корвін-Павловская, виходи!..

— Забрай все веші! — додав другий.

З камери вийшла, тримаючи в руках щось замотане в ковдру, молода жінка. Її голова була повязана червоною хусткою...

Я не міг здержатись. Швидко обернувся лицем до своїх товаришів і закричав:

— „Червону хусточку“ теж виводять!..

А вона... Спокійно, тільки дуже бліда, стояла серед п'яних... Електрика робила її лице чаруюче-гарним...

— Товариші, ви й мене розстріляете?... ніжним голосом питала вона катів.

Звірячі обличчя відвернулися від неї. Блискучі очі чекістів не сміли на неї дивитись...

Всі мовчали... Тільки вусатий заспокоював: — Да, нет на допрос.

... Ось уже затихли кроки... Ще кілька хвилин...

— Трр...ааах!.. — докотилося до нас.

— Не стало „червоної хусточки“... — почувся я коло себе.

В куточку коло вікна старечий голос тихо промовив:

Вічна їй пам'ять.

Так згасла „Зірка“...

П. Каленський

ЗМІСТ 13-ГО ЗШИТКА:

	Стор.
ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	193
ВІСТИ З ЗАКАРПАТТЯ — І. П.	194
ПРАЖСЬКА ЕМІГРАЦІЯ — Л. Д.	195
ДРУКАРСЬКА ТРІЙЦЯ (II) — ПРОФ. І. ОГІ- ЄНКА	197
КНИЖНА СПРАВА НА УКРАЇНІ — Р. П.	198
КАНАДА — КРАЇНА БУДУЧНОСТІ — ВОЛОДИМИРА КЛОДНИЦЬКОГО	199
РЕЙН-МАЙН-ДУНАЙСЬКИЙ КАНАЛ — М. ЧОРНОГО	202
КОЛЕКЦІОНЕРСТВО — Н. Н.	203
ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА ХРОНІКА	204
МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА — Д-РА В. ЗАЛО- ЗЕЦЬКОГО І Л. В.	204
МУЗИЧНА ХРОНІКА — А. РУДНИЦЬКОГО	205
БЕРЛІНСЬКА ХРОНІКА	206
ЛИСТУВАННЯ	206
БІБЛІОГРАФІЯ	206
ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ	206
ДЕНЬ ЗА ДНЕМ	206
ТЕЖ „ТИХІ ДРАМИ“ — В. ЛЕПКОГО	207
ТАК ЗГАСЛА „ЗІРКА“ — П. КАЛЕН- СЬКОГО	207
ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК	

¹ О. Потехин, знаний московський проповідник-місіонар, був заарештований за „контр-революцію“ у проповіді. Сидів у Ч. К. і Лук'янівці коло двох місяців. Помер у тюремній лікарні на тиф за тиждень до приходу Поляків.

Товариство постачання й збуту для кооперативів

Сп. зареєстр. з. о. в.

ТОВАРИСТВО в першій мірі заспокоює всі потреби постачання й збуту для кооперативів, взагаліж веде торгівлю, не обмежуючись ні родом, ні кругом діяльності.

ТОВАРИСТВО купує або через своє посередництво збуває по найвищих цінах різного рода сирові продукти.

ТОВАРИСТВО продає по фабричних цінах всякого роду готові фабрикати, маючи заступництва від різних світових фабрик.

ТОВАРИСТВО переймає від кооперативних організацій як і від інших підприємств доручення купна для них і продажі від них різних товарів. На певних умовах можливе фінансування й кредитування при торговельних операціях.

ТОВАРИСТВО має власні представництва у всіх важніших центрах світа. Окремий відділ український.

ТОВАРИСТВО уділяє на бажання інформацій. Переписка на всіх світових мовах.

DIE AVEG befriedigt in erster Linie den Bedarf von Genossenschaften inbezug auf Absatz und Versorgung, betreibt aber im allgemeinen einen Handel ohne Beschränkung der Art und des Rahmens der Tätigkeit.

DIE AVEG kauft bzw. setzt Rohprodukte verschiedener Art zu den höchsten Preisen ab.

DIE AVEG verkauft zu Fabrikpreisen aller Art Fertigfabrikate, da sie die Vertretung von verschiedenen Weltfabriken besitzt.

DIE AVEG übernimmt von Genossenschafts-Organisationen wie auch von anderen Unternehmungen Aufträge und tätigt sodann vertragsgemäß dauernd verschiedene Warenkaufs- und =verkaufsgeschäfte. Es ist ferner möglich, bei strikten Abmachungen Handels-Geschäfte oder Industrie-Unternehmungen zu finanzieren und Kredite einzuräumen.

DIE AVEG gründet in verschiedenen wichtigen Weltzentren gemischte Gesellschaften für Handels- bzw. Industriezwecke, ebenso unterhält sie eigene Vertretungen in allen wichtigen Weltzentren.

DIE AVEG erteilt auf Wunsch Auskünfte und korrespondiert in allen Weltsprachen.

Absatz- und Versorgungs-Ges. m. b. H. für Genossenschaften

(Aveg)

Berlin W15, Pariser Strasse 30/31 (Deutschland) — Telefon: Uhland 7910.

BÖRSENBUCHDRUCKEREI DENTER & NICOLAS

Ukrainische und russische Werke
Zeitschriften und Formulare
Prospekte / Plakate / Diplome
Buch- und Kunstdruck in ein-
und mehrfarbiger Ausführung
Moderne Reklamedrucksachen
Setzmaschinenbetrieb

Українські й російс. книжки
/ часописи / формуляри /
проспекти / мистецький друк
в одній і різних фарбах /
плакати / дипломи / реклами
/ друкарня має машини до
складання

BERLIN C 2, NEUE FRIEDRICHSTRASSE 43

FERNSPRECHER NORDEN 10331/32

Приймається передплата на 1924-ий рік
на новий ілюстрований тижневик видання
„Українського Слова“ в Берліні п. з.

ЛІТОПИС

політики, письменства і мистецтва
під редакційним проводом С. ТОМАШІВСЬКОГО

„ЛІТОПИС“ не служить жадній політичній партії, ні жадній доктрині, натомість змагає до поглиблення і поширення української національної думки й культури шляхом основного самопізнання, поважної критики та систематичного познайомлювання читачів з головними проявами політичного й культурного життя західного світа. Виходить кожної суботи.

ЗМІСТ 8-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна (III). Перебудова ідеологічних основ — Др. В. Залозецького. Естонці — Петра Кожевникова. Сучасна музика в портретах (I) Р. Штраус — Антона Рудницького. Ще про „Історію Руссов“ — Б. Л. Розкопки в старому Біблос — З. К. З болгарських поетів. З тихих драм великого міста — Богдана Л. Агонія „Семіянти“ — Альфонса Доде.

ЗМІСТ 9-го ЗШИТКА:

Пражський лист (Виступ В. Винниченка) — Л. Д. Боротьба Українців Зеленого Клину за рідну школу — П. К. Війна прогаяних можливостей — В. Кучабського. Магатма Ганді — З. К. Грїб Тутанхамена — К. Д. Гоголь по німецьки — З. К. Заперта комірка — Івана Цанкара. Децо про книжки — Анатоля Франса.

ЗМІСТ 10-го ЗШИТКА:

Національний герой та його культ. Причинки до біографії Т. Шевченка — Богдана Лепкого. Шевченковий вірш народньою піснею. Українська Господарська Академія в Под'єбрадах — М. Д. Радіо — Андрія Ластовецького. В старім дворі — Богдана Лепкого. Таорміна.

ЗМІСТ 11-го ЗШИТКА:

Друкарська трійця (I) — Проф. І. Огієнка. Людовик XIV — Ілька Борщака. Сметанові дні — М. Григоровича. Українці у останнього султана — О. Ратгауза. Канада — країна будучности — Володимира Клодницького. Біда з назвами — Др. Фр. Тихого. Арношт Мука — З. Кузелі. Рїп Ван Вінкл — Вашингтона Ірвінга.

ЗМІСТ 12-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна (IV). Друкарська трійця (II) — Проф. І. Огієнка. Сучасна музика в портретах. I. Рїхард Штраус — Антона Рудницького. Виставка творів нового російського мистецтва у Відні — Др. В. Залозецького. Лїпський ярмарок — Л. Л. Анкета в університетській справі. Рїп Ван Вінкл — Вашингтона Ірвінга.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	в Німеччині	в Америці	в инш. краях Європи
на 1/2 року . . .	М. 6,00	Дол. 2,25	Фр. ш. 9,00
на 1/4 року . . .	М. 4,00	Дол. 1,50	Фр. ш. 6,00
поодинокий зшиток	М. 0,35	Дол. 0,15	Фр. ш. 0,50

На бажання висилає адміністрація ч. 1 на показ безплатно

Гроші й матеріяли слати на адресу:

Verlag „Ukrainske Slowo“, Hauptstr. 11, Berlin-Schöneberg

У Галичині передплату приймає представник „Українського Слова“ Іван Рудницький: Львів, ул. Тарновського, ч. 7. — Передплату у Чехословаччині проситься висилати на нашеkonto в Živnostenska Banka v Praze. — В Ужгороді „Літопис“ можна дістати в книгарні „Тиса“.